

№281
1.

Цилә сәндәлбик вейнбш прольэтарвлә, иктбш ушныда!

ЙАКШАР ЗНАМБІ

№ 2

ФЭВРАЛЬ

УНПБСТ МАННЕМАН

КЫРЫҚ-МАРЫ ИЗДАТЬЭЛЬСТВЫ

1

9

3

5

В У Й Л Ы М А Ш

	стр.
<i>Аңуыа статья</i> — ССП правләннѣ пләнумын итсгвлӓ	1
<i>Пәршут</i> — Тошты Ылымаш йук	3
<i>Шадт Булат</i> — Кызьитшым сусун лымлэштӓрэн	4
<i>Никон Игнатъев</i> — Туан сӓндӓлык	5
<i>Вас. Патраш</i> — Ылымаш лаштык	10
<i>Н. И-в</i> — Токо сирӓш тӓнгӓлшывлӓлӓн	34

САМЫНЫМ ТӖРЛӔНӔ

30-шы страницьшты, кокшы колонкышты, 5-шы абзацышты: „Колхозык-владӓм класс ло тышманвлӓгӓц пӓрӓгӓдӓ“.

ЛЫДМЫЛА:

„Колхозныквлӓ, колхозвладӓм классовой тышманвлӓгӓц пыт пӓрӓгӓдӓ“.

Мар. ж.
1-2а

Цилä сändäлбк вöлнбш прольэтарвлä,
иктбш ушныда!

ЙАКШАР

ЗНАМЫ

№ 2 (61)

ТБЛЗЭШ ИКÄНÄ ЛÄКШЫ ПОЛИТИКЫ, ЭКОНОМИКЫ ДÄ
СЫНЛЫ ЛИТЬЭРАТУРАН КЫРЫК-МАРЫ ЖУРНАЛ
ЛÄКТÄШ ТЫНÄЛЫН ГЫНЬ, КУТ ИШКЫ КЭН

1935

ФЭВРАЛЬ

1935

ССП правлэный плэнунын итогвлä

ССП (совэтски писатэльвлän со-йуз) правлэныйн плэнум пашажым пиш активный эртэрбш, шуку пашам бштбш. Плэнунын брдб пашажок— критыкы гишän, критыкын качэ-ством йажоэмдбмаш дä классовой бдытьэльнсстыв цаткыдемдбмаш гишän вопросвлä ылыныт. Писатэль-влäат, критыквлä бшкэят, дä чита-тьэльвлäят критыкы гишän кыгырө-вб дä лыдшывлэжб (читатэльвлэжб) плэнунышты шукунок дä органи-зованны агылэп ылы.

Критыкы гишän вопросым пиш сэрйозны, пиш толкыдон тбшлбмб; тбнгэ бштбмдон критыкын тбнгэ за-дäчвлэжым рэбшмаштб принципаль-ныстыв пыртымы. Критыкын пачэш кодмашыжым сбнгэн шуаш, тбдбм со-вэтски литьэратурын анцыц кэшб от-рädбм бштбш мәнмән кбзбт цилä условивләнäок улы манын, плэнуныш-ты ик эдэмлäок попөвб. Тидбжы кайэш: пашам рапповскилä¹ бшкэ кбргбштб вэлэ пасна бштбмашым критыкы пашаштб йамдэн шумы, групповцинбм пбтарбймлäок лывшэн шумы, мәнмән критыкынä кушкын кэн дä идьейнб пингбдөмбн. Тбнгэ гбнбят, критыкын ситбдбмашвлэжб дä лыскыды ыламашвлэжб эчэ шуку ылыт, дä, ти ситбдбмашвлä дон лы-скыды ыламашвлэжым икараш нälшаш гбнбят, критык пашам пессимистлä

анчаш, мәнмән критыкы худа ылэш манаш нымахань основанымат ни-ны ак пуэп. Кбзбт мälәннä тэвэ ма-кэлэш: большэвистски самокритыкы,— вэс статья маншаш гбнб,— криты-кын ситбдбмашвлэжым ныма бжä-лйбдэок дä эдөмбм анчыдэок вбкы кайыктэн миаш, тб жэлбнок тб ситб-дбмашвлäm тбрлэш, критыкым ан-цылныжы шалгышы задäчвлän күк-шбцбшкы лүлтäш. Плэнунышты кри-тыкы гишän бштбм докладвлän, прөнбйвлän тбнгэ содэржанышты тэ-вэ тидб ылы.

Критыкы гишän докладвлäштб ко-го ситбдбмашбжок тидб: националь-ный литьэратурвлän дä нбнбн кри-тыкын махань ылышты гишän до-кладвлä анализбм бш пуэп. Дä наци-ональный рэспубликвлän дьэлэгатвлä бшкэжät ти ситбдбмашым пбтараш манын пиш чбдб бштэвб. Совэтски Союзын национальный литьэратур-влän пиш кого крльтурный пайдаш-тым мä эчэ тымөн пälэн нälбн шоктыдымнам тидб анчыкта.

Национальный рэспубликвлän ли-тьэратурвлäm вэлэят агыл, СССР ха-лыквлän литьэратурвлä лошты видэн шалгышы совэтски руш литьэрату-рымат вäk мәнмән критыквләнä си-тälыкынок ак пälэп. Совэтски литьэ-ратурын произвэдөнбйвлäm тэматкы-кы сэмбнб, тышвлä дä харäктэрвлä сэмбнб, жанрвлä сэмбнб синтьэти-чэски критычэски обзорвлэш ан-чыктымы агыл, тидб гишän шуку

¹ Рапп—российск. ассоциация пролетар-ских писателей.

ганä дä такеш агыл анчыктымь. Шукы писатъэльвлäжок, айыртэмбинок сямбйрйк писатъэльвлä, нима виртэок шотеш ак пишталтеш, шуку кнйигäвлäшөк, кнйигäвлäжбй шйрэнөк худа агылеш гбнвät, пэлөк турөк рэцэнзивлäm вэлэ сирбймбй. Плэнум пбйтбм анцыц бйшкбймжбйн попомаштыжы А. М. Горький тидбй гишän мәнмән критыкбйм такеш агыл өпкälбйш: „...критыквлäät, дä литъэраторвлäät кбйзбйтшбй жепбш литъэратурым ситälыкынок пälбдбймбштбйм вбйкбй кайыктөвбйок; критыкбй шотеш пиштбйшäшлык—шотеш пишталтшäшлык—пүлä кнйигäвлäнбйок лбймбштбйм нинбй бйш кэлөсөп, пälдбйртбдэок кодөвбй,“—маньы. Плэнумын рэволюцивлäштбйжät ти фактым тбйнэок пälдбйртбймбй.

Мәнмән литъэратурный журналәннä, литъэратурный газетвләннä лäктбйн мишбй дä лäкшбй кнйигäвлäжбймät плэнум эртбймбк пыт тбйшлбйшäшлык дä айырэн нälшäшлык ылыт. Кыдытидбй критыквлäжбй өпкälät: нима гишänät сирäш укэ, тиун лäкшбй интърэсный кого кнйигäвлä укэ маньт; тэгэ өпкälбймäш тбй критыквлән бйшкбймбштбйн ситбдбймäшбйм эчэät йажон анчыкта. Тэвэ малын эчэät йажон анчыкта: вөт у кнйигäвләннä кбйзбйт чбйдок агылеш, нбйнбйн качествышты кэрөк икань агылеш гбнвät, критыквлälән нинбй пиш шуку кэрäl матъэриал ылыт. Варажы,—случайгбцд случайышкы агыл, ик йажо кнйигäгбцд вэс йажо кнйигä йактэ агыл критыквлä пäшäm бйштбйшäшлык ылыт. Мәнмән литъэратурышты лин миälтшбй процессвлäm, кынамжы нинбй кбйрätок ак кайтеш гбнвät, критык пиш пбйсбйн колыштшäшлык дä нинбйм анчышашлык. Кайтымы, подпольный ти процессвлäm айыртэмбинок вбйкбй кайыкташ кэлеш дä, социализм дьэлä взштареш нинбй ылыт гбнв, нинбйм нима бйжäläйбдэок вбйкбй лыкташ (разоблачайаш) кэлеш. Дä тэгэät лиälт кэрдэш: пыйырт вэлэ пälдбйрнälт мишбй кайтымы ти процессвлäштбй кымшы лачок ылмашын тбйнälтбйш, андыкыжым лишäшлыкын лачок ылмашыжы ылеш. Тидбй гишän А. М. Горький тэгэлä попэн: „Ти кымшы лачок ылмашым мä кбйзбйтөк обиходышкы кыцэ гбнвät пыртышаш-

лык ылына, тидбйм анчыктэн пушашлык ылына. Социалистычэски рэализм мэтөд ма ылмым тидбйгбцд пасна мä ынгылэн ана шокты.“

Эдэмбйн созидатъэльный творчествым—труйван культурым, мälәннä, литъэраторвлälән, пбйтäриок пälән нäläш кэлеш. Литъэратурын пачеш кодын шалгымашым мä икәнäшток дä совсэмешок пбйтэрэн шунәнä гбнв, мәнмән литъэратуры дон критыкбйнән шäрлбймäшбйштбйм шотеш нälбйн миэн, мä тидбйм анчышашлык, тбйшлбйшашлык ылына. Маләннä гбнв культурный эдэм лимäшбйжбй знаньын маханьшон областьвлäштбйжбй кнйигäвлäm лыдын пälән нälмäш вэлэ агыл ылеш.

Культурный цөнностьвлä кыцэ лиälтбйнбйт дä кыцэ лиälтбйт, тбйдбйм мälәннä молгбцät анцыц ынгылаш дä шижäш кэлеш,—тидбй культурный лимбйнäm анчыкта; эдэм лач бйшкэок культурым бйштбйшбй (созидайышы) лиеш гбнв вэлэ, тидбйжбй лин кэрдэш. Абстрактный, ирсä кнйигä мыч пälбймäш эксплуататорски классвлälән вэлэ йарал ылеш, мälәннäжбй тидбй совсэмок ак олмыт. „Курым мычкок йäl труйвадон бйлбшбй дä цилäок сбйгбшбй силам, труйван силам, органичэски ынгылыдымы эдэмвлäläок культурын историм мä анчөнä. Эдэмбйн творчэски, организуйышы качествывлäжбйм дä свойствывлäжбйм труйва организуйэн. Тэвэ тидбйм пälән нälмäш дä ынгылымань ситälыкын ак бйштälт. Мәнмән сändälбйкбйштбйнä гбнв тидбй айыртэмбинок ынгылымы лишäшлык машаналтеш; вөт кбйзбйт мәнмән сändälбйкбйштбйнä эдэм труйвадон ма бйштälтмбйжбй,—тидбй викок фантастычны, йамакыштыш гань ылеш.“

Мәнмән лачок ылмашнан йамакыштыш гань гэройвлäжбйн пäшäштбй, бйлбймäшбйштбй мәнмән шүмнäm большевистски труйван пафосдон шижтärэн тärвätэн колтышашлык ылыт, критыкбйн пачеш кодмашыжым пбйтэрэн шумаш вөрц кбйрэдälмäшбйн пафосдон, социлистычэски труйван гэройвлäжбйн подвигвлäштбйм тбр, простан шайыштшы йажо произвэдэньбывлäm бйштбймäш вөрц кбйрэдälмäшбйн пафосдон шижтärэн тärвätэн колтышашлык ылыт. Мәнмән условиш-

тѣнә вәлә әдәм (личность) лач пә-
ләдмәләок ыла да мәнмән культурын
содьәржаньым пайдарән кәртшѣ каж-
дый индивидуальностьок вѣкѣ ка-
йалтәш. Тәвә малын вәт кит-йалым
валтымашлан да пәссимизмлән, мән-
мән пәшәвән тѣ моньыржым әль вәс
моньыржым йарыдымәш шотлымашлан
да худаәш лыкмашлан мәдонына вәр лин
ак кәрт. Ёшкѣмѣн ровочый кабиньә-
тѣн кѣцѣзѣ постолын надьәвләштѣ
агыл, ә пәшәм у статьян вәлә ёштәш
тымәнвәш кәләш!

Критькѣ гишән докладвләгѣц пас-
на, „Заводвлән истори“ гишән да
„Граждански вырсын истори“ гишән
докладвләм пәнум колыштын. А. М.
Горький тѣнгәлмѣдон ёштѣмѣ ти рә-
дакцивлән пәшә когон тәрвәнән шәр-
лән кән, мәнмән литьэрәтурный да
общекультурный ёлымәшкѣ пырән
кән. „Заводвлән историн“ рәдакци та-
маньар кнѣгәм лыктынат уж; „Граж-
дански вырсы историн“ рәдакциәт
ик капитальный томьм пәцәтѣшкѣ
пуән. Ровочый движәнѣн историгѣц
да граждански вырсын историгѣц пиш
шукы материялым постарән шѣндѣ-
мѣ. Айыртәмѣнжок „Граждански выр-
сын историн“ сәкрәтариатшы ти шо-
тышты пиш йажо пәшәм ёштән; тѣ-
дѣн архиввләштѣжѣ да справочный
библиотекаѣшкѣжѣ рәволюци гишән
пиш шукы документвләм постарән
шѣндѣмѣ. Ёшкѣмѣштѣн кѣрәдәл-
мѣштѣн историн авторвлә шотәш

рәволюционный бойвләштѣ ылыш-
вләм таманьар тѣжәмьм ұжын шагал-
тымы.

Пәнумышты ёштѣмѣ докладвлә
да нѣнѣм тѣшлѣмәш тәвә мам анчык-
тәвѣ: ти пәшәшкѣ писатъәльвлә пы-
ток эчә пѣжын шоктыдәлыт, опытвлә
вѣләц анчән гѣнь, ти пәшә нинѣлән
пиш шукым пуән кәртнәжѣ.

„ИФЗ“ да „ИГВ“ рәдакцивләштѣ
пәшәм пландон, научый мәтоддон ко-
гонжок ёштәт; мәнмән писатъәльвлә-
нәжѣ кѣзѣтәт эчә пәшәм рәмәслән-
ныкклә вѣләц анчән ёштәт, куста-
вләлә ёштәт. Ти ситѣдѣмәшѣм вилок
пѣтәрәш, да писатъәльски „надьәлѣм“
кымдәмдәш, когәмдәш, „ИФЗ“ да
„ИГВ“-влән научный мәтоддон да
пландон ровотайымаш палшышаш-
лык ыләш.

А. М. Горький шудѣмдон ёштәш
лимѣ „Солян историм“ сирѣмәш ко-
го у пәшәштәт нинѣ тѣнгәләок инь-
циаторвлә лишәшлык ылыт. „Солян
историм“ сирѣмәш пәшә, пәнум рә-
шѣмѣ сәмѣнь, цилә Сѣйузыштыш
совәтски писатъәльвләнок пәшә ли-
шәшлык.

Пәнум кого пәшәм ёштѣш. Пә-
нумын ма пумым цилә шәргәкәнжѣ-
мок рәализуйәнәт, тѣ пәшәжѣм мыш-
тән итоглән нәләш кәләш. Кого пә-
шәән корны анцылны ыләш. Ти кор-
ным цештон әртән ләкмәш—тәвә ма-
хань задачи ыләш.

„Литгаз“

Гәршут

I. Тошты Ёлымәш йук

Цәркѣ вуйшты тонә цан йук,

Цәркѣштѣжѣ поп йамак йук.

Кулак тоныжы йүмәш йук,

Мыдырланән ёлымәш йук.

Стыновойын пиш костан йук,

Лѣмокса пушын ойхан йук.

Пиш шудаләш, ташка, йал йук,

Польцѣйскин нахатъка йук.

Нәзәр онгышты охлым йук,

Тѣрѣнь пѣртѣштѣ колым йук.

Сола мычкы сѣнзәвѣт йук,

Ойхы шүмдон мәгѣрѣм йук.

Ойхын, пѣжгән шактән... ти йук—

Тошты мары мыры вик йук.

Мары мыры, ой, шѣвѣр йук,

Мыры агыл—мәгѣрѣм йук.

Корны мычкы цунә цәп йук—

Арәстантвлән кәмѣ сәм йук.

Ирѣк вәрцѣн мырымаш йук,

Шүмѣм кальән йылымаш йук.

Урмыж саслышы завод йук,

Нәлѣ пәшә—йасы ох йук.

Хозан вәлә сусу вәс йук:

Ах йук, их йук, ух йук, әх йук!

Мол вәрәлә охлымаш йук,

Шужән, кижән колымаш йук.

Ёлымәш пѣсләнѣмәш йук—

Тошты годшы ёлымәш йук.

II. У ЫЛЫМАШ ЙУК

Ныр покшалны тырактыр йук—
Кыдыртышы ныр патыр йук.

Ныр покшалны машинә йук—
Ашнән мишы у пәшә йук.

Сола мычкы радио йук—
У ылымаш, у айо йук.

Радиогабиз мырымаш йук,
Москварабиз попымаш йук.

Лыдмы пөртөштө лыдмы йук,
У пәшә гишән попом йук.

Колхозвләштө патефон йук,
Бывөртөшы, әй, кармонь йук!

Төдөн сәмәш куштымаш йук.

Йырән, ваштыл мырымаш йук.

Вурга, турга... тидө ма йук?

Чонгәштөлшө әроплан йук.

Мүгөрәлтшө у завод йук,
Талашышы паровоз йук.

Цыгыр-цунгыр-цун кыртны йук—
Тидө кушшы индустри йук.

Чынь кәшө автомобиль йук—
Анзылтышы тәхнык ви йук.

Кышты шакта охлымаш йук—
Тидө тошты колымаш йук.

Кышты шакта у пәшә йук—

У ылымаш бштөмәш йук,

Цилә вәрә сынбөмәш йук—

Социализм ылымаш йук!

Шадт Булат

КЫЗЫТШЫМ СУСУН ЛЫМЛӘШТӘРӘН

1

Пәрвишөм шөдөн ашөндәрән,
Кызытшөм сусун лымләштәрән,—
Мә у мырым мырәнә,
Лүттә анчык анчәнә!

2

Пәрви пайанлан ровотайән,
Шука йасым цытышнә...
Ләнбин пачмы корныш ванчән,
Мә—пайанвләм сынбөшнә.

3

Ойхан мыры мәнмән агыл,
Мәнмән мыры—у мыры;
У мыры сөмдөн ташкалын,
Колхознык тәң, чөнь мыры!

4

Тошты сылык—ойхан мырым
Колхоз мыры вашталтыш;
Шагавуй пыргәтмө нырым
Вурсы трактыр авартыш.

5

Тошты солам төнь ужат?
Бөндә кодтә—пышыжат!
Колхоз ушәм пәләдөн —
Тошты солам ләвөдөн.

6

Ләнбин тәңгөн соты тылжы
Корнынам сотөмдәрә,
Анчән куштымы партыжы
Мәнмән анчык вөктәрә

7

Кызыт мәнмән кыредәлмәш—
Пәшәм цаткыдын кычаш,
Йажон,
сөнлөбн,
сусун өләш,
Лүттә
анчыкы анчаш!

Никон Игнатъев

Туан сәндәлӣк

Роман

1

Август йыдын ылшы ти вырсыжы гынь лач арышы, армыж зээр ганьок ылы: зәмләм цытыртән-цытыртән орудывлә йуктон урмыжы, шойгә шишкән-шишкән пулькавләдон шы- выш, пырхыш, тәмбн кертәмб мшы- кыржым тәмәш цацышашланән, пукты- шашлык әдәмләм прожәкторвлән со- тыдон кычәлы, кырмәдәлы...

Вырсыжы гынь лачокшымок армыж зээр ганьы ыләш. Тидбм капита- лизм пукшән куштән. Бшкбмбштбм культурныйәш, цивилизованныйәш шотлышы капиталиствлә, фабрикант- влә дә мол эксплуататорвләят, йә- лбм эчәят когон краваш, эксплоа- туйруйаш лижы манын, армыж, лү- дбш зээр ганьы ылшы ти вырсым йәмдәләнәйт. Бндә тәвә пукшән ан- чән куштышы ти зәрәбштбм нинб лыктын коләнәйт, чәловәчәствын тама- ньар тбжәм и бштән нимы культу- рыжым, бблбмәшбжбм тәдблән таш- кыккат, пыдыртыккат, әдәмвләм, са- мой токо вәлә пәләт кушкын шагал- шы әдәмвләм, тбжәмбн, шүдб тбжә- мбн пуштыккат, шушыртыккат, вб- рбштбм әгбврвләлә йоктарыккат. Ци- лә сәндәлбкбмок ордандарыккат, мә- гбрыктәт, кәләсәнәт мыштыдымы ко- гон ойхырыккат... Лач ти зәрбм ан- чән куштышы вбр-йүшб эксплуататорвлән класс вәлә, труйыш халык- влә вбр йоктарән колым годым, мә- гбрән ойхырым годым, вырсы кан- дымы паришбштбм шотлән-шотлән, мәнвиньбк ганьок вырсылан сусу ылыт...

Ти лүдбш йыдын бшкбмбштбн учәсткәштбштб ма лиәлтбмб, кү күм сбнбмбм сәкрәтбштб кишб ик сал- так цуца (дә молвләжәт) сотәмәш тб- нәлмәшкб нымат пәлбдәлыт. Пәшә йажо агыл ылмым, австрийски салтак- влә рушывләм когон кәтыртән кол-

тымым ир жәрә валгалтмыкы ижы нинб цаклаш тбнәлвәвб...

Мам вара: австрийски арми вбкб кәрәк ма-дә наступайаш лижы манын, куп гач вады брбмәлбн вәштән кол- тымы таманьар тбжәм руш салтак цилән ганьок йамыныт манаш лиәш. Нинбн ванчымыштым австрийцбвлә цакләнбтәт, рушывләм йыт вәшт нбнәт лүлбнбт. Куп гач рушывлән ванчымы корнышты әгбсбр дә как- лыака ылы; сәдбндонок пбцкәмбш йыдымәт рушывлә цәкнән шылбн кәртәлыт. Прожәкторвлә сотәшбжб, рәкәтвлә валгалтмәшбжб пушә ужаш акли, сбнзә вәлә йбмә. Лач пичб лыкәш әрән нәлмб шарык кәтә га- ньок нинб ылыныт...

Попымына сәкрәтбштб ылшы йә- фрәйтбр Коротков, пульәмәтшб сага кимәшәш шымышы моньыржым кәндә- рәш манын, жәрә моньыршкыла әр- дбжбн сәрнәл вәзәш, сотәмәш тб- нәлмбм цакла. Пбсб сбнцәжбдон бшкә йбржб тидб анчылташ тбнә- ләш. Австрийцбвлә вәдбн пулькавлә сәдок шишкәтәт, вуй мычашбц сна- рәдвлә сәдок әртән-әртән кәятәт, ти- дб вуйжым изиш вәлә лүлтәләш, дә тбнә гбнәт, лишнбш прәдмәтвлә- жбм раскыдыракынок ужәш. Сәкрәт кимб сагаракынок, шә уала тбшкәвлә ылмы вәрбштб, пыдәшт кәшб снарә- дәш воронка формән кого лаксак лин шбнцбн. Лаксак йбржб... Мам вара тидб ужәш? Ньәушты цилә тәнвләш- тб колән пбтәнбт? Иктб, кокты, кымыт... анчәшат лүдбш. Кыдыжын йалышты кбрбн кән, кыдыжын кидбш- тб укә, кыдыжын вуй укә, йужы- жы лач пай маклака вәлә кодын, — тә әдәм ыләш, тә ма, — пәләшәт акли...

Тәгәчб вәлә вәт эчә Коротковын ти колышы тәнвләжб вәштылвәвб, шутям бштәвб, тонышы бблбмәш гишән мам-шон попәвб, шанәвб, пәр-

вишйштйм ашйндярэвй, анцыкыла бйбймаш гишяң кытырэвй... Йктыштят колаш шаныдэлыт. Циланок бйбймй шон. Бйндэ анчок тэвэ! Мбйндйрнйят агыл, шйм йасын охлэн саслым йуквлй шактат. Тэгым сбйгйрйят, тамам кбйчйят, сарвалат...

Колышы эдэмвлй лишнок патрон гильзбйвлй кйят, консэрвы атывлй ошалгын кайыт, пичйлвлй, сумкывлй, вбйрйгшбй картузы, ир лывшеш лывыргышы газэт лаштыквлй дй молвлйят ма-шонвлй сбйңцйеш тбйкнйят. Тидбйжбй ма вара эчэ? Пйрчйяткй? Рокеш пыракан лйавбйрйг шбйцшбй сагажыракок кишбй пйрчйяткй постолым Коротков кидбйшкбйжбй роалта дй тбйнамок, лудбйн, йбйрнэн, тбйдым мбйгнеш шуэн колта: пйрчйяткй агыл, эдем кит лапа ылын. Кит лапан кйзй парньаштыжы тй вбйргнйбйн, тй шбйртнбй шйргйшбйм тидбй ужын колта. Тамалын аңыят, ййфрййтбйрнйн тбйшйкэннок шймжбй пыдыранэн кйй, цилй монгыржы бйрэн кйй дй уксыдымыжы шон колта.

— Тамахань эдэмбйн бйрвэзбй вй-тбйжбй, аль йаратым бйдбйржбй кйэн кодын, — шйргйшбйм анчалат, бйжй-лйбймлй тидбй вйртеш шаналталы, дй — Ах, кэлтймаш! — манын сйгбйрйл шбйндбйш, — пйлымбй тйгжбйн — кавыр ылышы, сары кыйыр упйн Кивалкин Михйлан — шбйртнбй шйргйшйн кйзй парньажым ашбйндйрэн колтыш. Тбйдын кид лапажы толын вазыныш. Снйрйад лаштык кбйрбйн шуэн вйкйят. Тбйгнэ гбйнь, Кивалкин колёнбйш. Айжй! Кавыр гбйняят, косир гбйняят, проста ылэш ылы. Со йбйрэн попа ылы. Вйтски акцйнтон попаат тама, тидбйм тйгвлйжбй йаратэн колыштыт ылы. Молгбйцйят кого орлыкшы — бйдбйрбйм нйлмбйкбйжбй, йрвйтбйжбй дон кым кэчбй нйрбй вэлэ тбйды бйлэн поспййэв — тбйшйкэн вырсышкы тбйдым мобилузййэн нйгнййт. Вйтбйжбйм со хывальа ылы: „Эх, Клавдыемжбй махань цйвэр вят! — попа ылы. — Олма гань... Тиун соикток кыцэ гбйняят токэм кэн толам... Ужтэжбй тырхэнйят ам керт...“ — манеш ылы, дй ойхырым пардон тама, сусу частушкывлйам мыраш тбйгйлэш ылы, ойхыжым шбйрй ылы...

Ти Кивалкин мам-мам ак попы ылы? Солажымат хывальа. Кармо-

нбым шактэн мыштымыжымат попа. Йажо стольйр ылымыжы гишйанйят шайышташ ак йркйнбй ылы... Бйндэти пйлэдшбй бйбймаш, шуку тбйжэмбйн ылышы мол бйбймаш ганьок, жеп шотэок лйештйрйлат кэш...

„Нбйужты сйкрэтбйшкбй колтымы кйндйкш эдэмбйштбй мбйн бйшкэтэмок вэлэ кодынам вйл?“ манын, бйшкэ дурешбйжбй шаналтэнйят, бйшкэ йбйржбй сэдок анчылтымыжы гоным, торцынжы мбйндбйрнйят агыл; тйрвйнбйлшы луды арам Коротков ужеш. Тбйдын лйцй-жйят, шиньйлжйят, прамой сотэмдймаштэт, ик цбйрйән — луды пырак цбйрйән — ылыт. Тбйды унтйэр-офицйэр ылым лач кужйкй лйцйжбй дон кого нйржбйгбйц вэлэ тидбй пйлй.

— Болдырэв... Болдырэв... — манын тидбй тбйдым таманьар пачаш сбйгбйрйльбй.

Орудывлй угбйм йукуштэт. пулькавлй шишкэн-шишкэн вуй мычашкбйц эртймаштэт тидбйн йукушы укэ дон иктбй. Болдырэв агыл, бйшкэжйят вйк бйшкбймжбйм тидбй прамой ак кол.

Вара тбйды докок тидбй шбйдбйрнэн мйй.

— Бйлэт! — манын унтйэр офицйэрэдбйм тидбй йадеш.

Тбйдыжбй тй ышанок ылэш, тй ороды ылэш, прамой пйлйшйят акли. Сбйңцйжбйм ййлатэн шбйндэн, кйкйргбйш тбйрвбйвлйжбй цбйтбйрйят, мышкындым кормештбйлэш. Русскийвлйн позицивлй вйкбйлй мышкындыдон крозэн-крозэн, пиш костанын тбйды шудалеш.

— К чорту вырсым! Сволычвлй! Мйсньйквлй! Вйжалэвбй мйнмйм.. Маньар эдэмбйм такешок йамдэвбй... — манеш, дй кбйньйэр-вурды мычан кбйньбй-лйл, вуйжым луктйлйл Коротков вбйкбй анжалыат, мйгбйрйл колтыш: — Йамынна, Васи, йамынна, йамынна! — манеш.

— Аңыят эчэ йамтэлна... — тбйдыжбй ладнааңдаш цйцымла пола.

— Йамынна...

— Аңыят палшык толэш...

— Палшык?! — манын Болдырэв цбй-дййэн йады дй ородыш кэшбй эдем гань лудбйшбйн ваштыл колтыш. — Палшык... Ха-ха-ха! Палшык... ха-ха-ха!.. Ой! Мйнмйм вйжалёнбйт... Ти ырыжышкы мйнмйм йори цйкэн колтёнбйт... Бйгылэ-эт?

Васли вуйжым бірэй:

— Нымат ам ыңылы,—манэш.

— Тиштэй ыңылаш йасы... Мёнһят, йаьлгыц ик йывырт шайам колынамаат вэлэ, изиш цаклыкалэм...

— Махань йывырт шайам?

— Вёдэт улы?—Васлин йадмашэш кэлэсьдэок, Болдырэв тёрүк йады.

— Изиш кодын вэкат...

— Логэр кошкэн шёнцён,—манһят, флягёштёш цилэ вёдём Болдырэв йуй колтыш дә попә:—ну,—манэш,—бндэ колышт... Мәнмән кого начальныхвләнә лошты гэрмански правитьельствылан выжалалтшы эдэмвлә пүлән ылыт. Нинё цилә стәтыанок гэрманёцвләлән, австрийцёвләлән палшат, гэрманёцвлә мәнмәм сёнгёштё манын, мәнмәм худа вёрвләшкё нёнё йориок колтат, шёшкёт... Тёнһ. Васи, шёц цаклы ма?

— Мам?

— Ә тэвэш, эртёш вадны мәнмәм кыцэ чиктэвё?... Куп гач мәнмәм вәштән колтэвәт, мәнмән кого начальныхвләнә мәнмәэдём совсёмок мондёнёт... австрийцёвлә мәнмәм лүлмё годым, мәнмәнвлә нёнём ёш лүлөп ганьок...

— Тидёжы лачокок...

— Ма, тидё пәшә гыцә!

— Кәлтёмәшвлә!..

— Росёийнәм выжалән пётәрәт...

Каждый йамдым салтак вэрц, пләнёшкё кычыктән колтымы салтак вэрц тышмангыц нинё оксам плучайат... Сволычвлә!.. Тёнһжы гёнһ страдайы...

— Пиш лүдёшым шайыштатыш...

— Мәнмәм пләнёшкё колтат, колтатат, вара ёшкәят нинё пләнёшкё шёлыт... Тёнһ тёштәкән парвалән каштат, нинёжы мәнмәм выжалымашэш плучайымы оксадон мындырланән ёлат..

— Ньёушты циләнок тэхәнвлә ылыт?—Коротков цудёйә.

— Циләнжок агылән гёнһят, сотки ылыт.

— Ах, кәлтёмәшвлә!

— Сволычвлә!

— Нинёш циләштём лүйш кәлэш!

— Сәкәш! Йыдал кәрәмдон шөргәлтән сәкәш...

— Бндэ мам вара ёштәнә? Сотәмеш вөт...

— Ку шёнһә, мам ёштёмлә!

— Шёләш цацышаш...

— Төнгәлә лүлмәштё итәт шаны...

Кышты киәт, тёшток ки... Ыжат, хёдёртёшән шөләм годшы гань... Лүлёт, уңат... Изиш тырхалалына... Кадай ик цигәркәлыкым.

— Мёнһён тавакәм нымат кодтә...

— Худа йәла...

— Тырлай, мона...—Коротков Васи маньы дә колән вацшы тәгвләштё докыла йойын йожнән кәш. Кёрёләтшё, тодылтшё дә ташкән шёндёмё уала тёшкәвлә лодон, лач кого шукшок, цёркёныл, кичкёж тёдё кән колтыш. Кәмёжы годым, патрон гильзёвлә, уала пандывлә, тамахань ёштёрәш лаштыквлә дә тамавләят эчә кидёшёжы тёкнәлтёт. Ик вәрә кидёшёжы студёнһ гань үштё тамахань тәзёвлә лаштык тёкнән колта. Кидшём анчал колта—луды ләвёрё гань тәзёвлә. „Снәрәд пидөшт кәмәшөш шәпнән кәшё эдәм вуй-вёмёш“—Васли цаклән колта, дә цилә шүмжы пидыранән кәә, уксыцмыжы шон колта. Ышкә дурёшёжы худа шайам попалтән шушат, тиокат мёнһәш сәрнәлөш ылы да мёндёрнәт агыл, кок-кым ашкыл вёрёштё вэлэ, колыш салтакым ужәш. Тёдён вуйжы укә. Кок кидшём кок вөкылә шәрәнәт, комдык киә. Йёржы вёр йогән шәпнән шёнцён. Васи шөкләнән шөкләнәнок тёдён кёшәнвләшкё кидшём цика, пыргөдөш, кёчәлөш. Шүмәшёжы гёнһ тама пиш йыкыракан чучәш, монгыржат вәк кыды выртыштыжы ёрән кәә, кыды выртыштыжы үштё-мыж кычым годшы гань цётёрәл колта. Кёшәнвләштё машонвлә киәт. Ик вөсовикым лыктөш. Тагыльгән шёцшё савыцшыты „Н“ дон „К“ буквәвләм тёрлән сирән шёндёмё. Спичкә коропка, тамахань пумага лаштык, тавак әты... Коротковлан тёдёгыц гачыжы нымат ак кәл. Колыш эдёмём тусаралынок анчалөшәт, Болдырэв докы шёдёрнән миә.

— Монам,—манэш тёдёлән кәләсә дә коктынат тавакым пётёрәт, пуькавләгыц әршё кукрикә шайылы шывшынок попән киәт.

— Коктынок кодынна...—Болдырэв сылыкын кәләсә.

— Маньә, кут йалдашна колёнёт,—Васлижы тёшәкән маньы.

— Әнвәт иктәжы эчә кодыныт?..

— Лывы шушыргәнйт.. Ләшәңгй снарәд капайымы тй лаксак вәс вәл-нйлә саслым йук шакта ылыы. Аңыәт мәнмән әдәмок...

— Ку шйнзә...

— Ти тавак күн, пәләт? Корольо-вын...

— Йажо әдәм ылыы...

— Ә, кыцә кушталтән колта ылыы вәт!.. Йалжат сәдйрәәш ак тйкнй машанәт...

— Патрыланымашыжы эчә махань... Нымагыцәт ак лүт ылыы...

Шывшәвй - шывшәвәт, Болдырэв тыргыжланән попа:

— Мәләннә иктә мам бйштәш кәләш - манәш.—Ти лаксакнашты мә йамшашлык ана ыл, әль бйшкбмнән-влә докыла кәшәш, әль...

Тйдбй эчәят тамам попынәжбй ылы-ат, шамакшым Васи ләштәрбйш:

— Тырлай, ти күкрикә шайыкы анчал анчәм,—маньы дә, кужы ци-гәркәжбй прамой шывшын шокты-дәок шуән колтышат, икта кым во-чыкаш вәрбйштбйш күкрикә бйрдбй до-кыла тидбй проворын ййжнән кәйш тйнгәльбй. Тй күкрикәжбй нинбй ки-мбйштбй өрдбйж монгыр вәлнбй ыләш. Шбндбмбй пульәмөтвләштбй гбнь (кок пульәмөт) вәс вәкбйлә, австрийцбвлә толмым вычым вәкбйлә, шбндбмбй ылыт.

Күкрикә вйкбй кузән вәлә шоәц, Коротковын монгыр каваштыжы кож-ж чучын колта. Тидбй өрткбйц кәә Йал-дашыжы докы лач мындыралаок ти-дбй пбйтбрнәлт вала.

— Йамынна... — манәш, совсәмок вәс йуктон кәләсә.

— Кыцә йамынна?—тйдбйжбй ләд-нанок попаш цаца.

— Австрийцбвлә толыт...

— Кыцә?!

— Әрәт... Бйндә мәләннә ныгыш-кы кәйш..

— Ти вәцбй? Мам попәт вара!..—тәнгә маньат, Болдырэв бйшкә эчә кү-крикә бйрдбй вйкбй кыргыжок кузыш, дә тбйшәкәнок әрдбйжбйм кидшбйдон роалтыш.

— О-ох!—манын шүм йасын сбй-гбйрәл колтыш дә тбйшәкәнрәкок вә-лән шбйцбй.

— Шушыргышыц?—Коротков тбй-дбйм йады.

— Толыт, кәлтбймәшвлә!.—тйдбй-жбй манәш, дә эчәят—Ой!—манын сбй-гбйрәл колтыш.

Пулькавлә тйкнән кәртбймбй лапыш-кырак йалдашыжым шывшын валты-шат, Васи тйдбйн шушыржым анчаш тйнгәльбй. Когонок шушыргыдә. Пуль-ка әрдбй шбйл вәшт ләктбйн кән дә кәлгбй вәрбймок нәлтә, кәтәәш вәлә тйкнән.

Унтбәр офицәрбйн шушыржым Ко-ротков бинтуйымы годымок тйдбй тидбйлән попа, тидбйм тымда.

— Пульәмөт сыравачвләм, Васи кәдәрбй дә өрдбйшкбй шуән колты—манәш.

— Йара, бйштәм,—тйдбйжбй манәш.

— Цилә вооружәнбйм вбйләцәт кә-дәрән шу.

— Йара, бйштәм...

— Кок кидәткә күшкбй лүлтәл шбндбй..

— Йара, бйштәм...

Болдырэвбйн цилә шүдбймбйжок Ко-ротков бйштәш ли, дә тамалын әнбәт, бйшкәят ак пәлбй, цәрнән кәртбймлә-ок тыргә цбйтбйрә.

Восток вәл пылгом йажоракынок валгалтын. Пбйлгомжым вулны цбйрә-ән пбйл лаштыквлә тумыштән сбйрән шбндәнбйт. Куп мычкы мамык пос-тол тбйтбйрә выжгә каштәш. Сәндә-лбйк ом пышанла чучәш. Амалымы-жы, кәнәлтбймбйжбй вуйта шоәш. Кә-нәш цацымашыжым вәлә тәвә орудбй йуквлә, снарәд пыдәштмбйвлә, әдәм-влә саслымашвлә ләштәрәт..

Йалдашыжын пульәмөткбйц сырава-чым кәдәрәнәт, куп лапышкыла тбй-дбйм Васи шуән колта. Бйндә бйш-кбймжбйн пульәмөт докыла кәә дә шәргәшән кит-лапам эчәят тидбй ужәш. Бйндәжбй гбнь здоровайаш виктән шбндбмбй китләок тйдбй тидбйлән чу-чын колтыш. „Пурьы ылат вара?“ манмылаок чучәш дә әдәмжбй вуйта ак кай. Тавак шывшмәшәш сарәм шбйцшбй кашар парняжы дон кого парняжы тйдбйн сбйнцәш тйкнә. Ти-дбйн эчәят уксыцмыжы шон колта. Палнырак колыш йалдашвләжбй сә-док киәт.

Васлин шамышкыжы махань шон кындымы шанымашвлә пырат. Алык тбйр кырык вбйләнбйш солажы, карәм тбйрбйштбйш кок окнән изи пөртбйш-

ты, шонгы ăвăжы моло ыртэш ăшын-дăрăлтэш, шамышкы шышкылтэш. Солашты дордын лач ыжар партышлаок кăнġыжым кайшы алык, тЫгЫр гань йолгыжшы тыр йăрвлăжы, тумэр отывлă, Йыл, Йылымбал шЫргЫ дă ЫлЫмăшЫн тама цэвэрвлăжăт эчэ ти шытыр жэпѳн, ти лудЫш ыртын ăшЫшкЫжЫ пырат, шумжым пыдыратат, Ылăш аздарат, колымашгЫц лудЫктăт.

КЫзЫт Васлилăн, тамалын ăнЫт, цилăжок пѳрви ма ылмыжат, кЫзЫт ма ужмыжат, ма лиалтмăшЫжăт—лач омынла вэлэ чучэш. Ышккжăт ЫшкЫ-лăнжЫ омыныштышыла кайэш. Сагажыраок ольэн охлэн кишЫ Болдырѳвăт вăк тЫнġэлăнок омыныштышла ужалтэш.

ЛудЫш омын! ЛудЫш омыным ужмыжы годым, пѳрви, изижЫ годым, Коротков шижЫн колта ылы, ăвăжым сЫгЫрă ылы. ТиштăкѳнжЫ ..

Австрийски салтаквлăят лудЫш омыныштышлаок нинЫ докы кыргыж толыт. ШулэштылЫт, сЫндăштЫм лудЫшЫн кăрѳн шЫндѳнЫт, пырылăш цацыш пилăок пұштЫм шЫдѳшкѳн кайыктѳн шЫндѳнЫт, — лач пырынок шунэштЫ машанымыла КидЫштыштЫ—Йыштик мычашан пасѳн вИктѳн шЫндѳмЫ винтовкывлă. Лач эдѳмвлăлăят ак чучѳп. Зѳвэрвлă ылыт машанымыла. Тѳвѳ кышкѳвѳк чѳловѳчѳствы „анцылтѳн!“ Эдѳмвлăм зѳрвлăшкЫ, иктЫ-всѳштым пуштшы-влăшкЫ, вѳрЫштым йоктарышвлăшкЫ дрѳссируйѳн¹ шЫндѳн...

— „Ындѳ цѳцаш шырал шуат,“—манын Васи шаналта дă китшЫм кұшкЫ лұлтăл шЫндѳ. Тамалын ăнЫт, сЫнзăжым ыртэш кымалтѳн колта. Йыштиквлă онгышкыжок кăштарѳн тЫкнЫмЫм тидЫ шижэш. Ах, тЫ вѳрѳмăнжЫ гЫнь Васиn пишок кѳгон ЫлмЫжЫ шон колта. Кұн вара, йă, колымы шоэш? ТидѳжЫ вѳт эчѳ прамой Ылăшăт тЫнġăтѳ. ЫлЫмăшЫн йажожым эчѳ ужтѳ. ăнЫт анцыкылажы тамахань йажо ЫлЫмăш тидЫм выча ылнѳжЫ...

СЫндăжым пачылдал колтаат:

— Пожалсты идă пушт ылнѳжЫ,—манын тидЫ сарвалѳн попа.

Арышылаок когон шЫдѳшкѳн шЫц шЫ австрийски салтаквлă когоньыштымат—Коротковымат, Болдырѳвымат—пуштыт ылы, дă ик салтакышты цăрЫш.

Коротковым, шайыцшы пичăл лѳжавлăдон шырал шырал колтѳн, плѳнЫшкЫ нăнġѳЫ. Болдырѳшы, кѳн ак кѳртăт, коды.

ПлѳнЫшкЫ нăлмЫ вăргЫц Васи мѳндѳркăт Ыш кѳ, тѳвѳ рушын мол плѳннЫйвлăм тидЫ ужаш тЫнġăлЫ. Ик цуца плѳннЫйвлă кѳгѳ, вѳс цуца, кымшы .. Таманьар шудЫн ылыт. Дă махань шудЫн!—тЫжѳмЫн нинЫм шотлаш лиѳш.

Йажонок сѳтѳмЫн. Австрийски окопвлăм ѳртЫмЫштѳ сѳмЫнь, ти плѳннЫйвлăят ик кого цуцашкы йарлѳн миăт. НинЫ иктЫ вѳсЫштым цудѳйѳн анчат, кұ кыштăкѳнЫшЫ ылым, махань чăстьăшты служымым йадыштыт, пăлЫмЫ йалдашвлăштым анчылатыт, иктă салтак пăлЫмЫжЫм ужын колта гЫнь, тЫдЫлăн йукуым сусун пуа. Ышкѳ ойхыштым шѳрăш, шумЫштым ладнаандаш манын, махоркым (кұн улы гЫнь) пиш шыкын, нЫмагЫцăт тоталын шыешыт. Цилăнок пыракан, лăвѳргѳн шЫнцЫнЫт. Картузышты, шиньѳлЫшты кыптыргѳн шЫнцЫнЫт. Цилăнок йагылѳн шЫцшЫвлă, ом пышанвлă ылыт. Йалыштым чуч намалыт...

Вырсы лынЫгЫц пұлă вăрЫшкЫ плѳннЫйвлăм кандымыкы, снарăдвлă ужын кѳртЫмЫ цăрă тѳрѳм вăрЫшты, нинЫвлăм цилăштым йадышт сирѳн нальѳвЫ. Коротков докат цѳрот шо.

— Махань чăстьăштышЫ ылат?—манын, походный стѳл лошты шЫнзѳшЫ, рушла прамой попѳн мыштыдымы, пЫсЫ шим сЫнзѳн эдѳм йадыштѳш.

РоссийЫшты агыл ылымжым мѳндѳн колтѳнăт тама, Васи, кăсѳрнăл тѳр шагалынат, тиокат „под козырѳк“ кидшЫм Ыштă ылы дă, йадшы эдѳм вЫлнЫ рушын гань агыл войѳчний формым ужѳшăт, „под козырѳк“ Ыштăш пѳлѳ лұлăлмЫ кидшЫм мЫнġѳшѳк валтѳн колта.

— Сѳдмой Самѳидский грѳнадѳрский полкыштышы,—манын раскьдын тидЫ чăнѳн пуа.

— Махань ротыштыш?

— ШѳстнадцатЫштышы...

¹ Тымдѳ

- Фамэльэт?
- Коротков...
- Васи... Пэтрович...

Ти эртѣш вадны цилăжѣ кок тѣ-жэмат утла салтак плѣнѣшкѣ попа-зэн...

Русский армивлѣн вѣрховный глав-нокомандуйущийѣн штабшы, бѣшкѣ са-мыньжым йѣл вѣкѣ шѣрѣш ак йарат-тат (мол кугижѣншѣштѣш штабвлѣят тѣнѣок бѣштѣт), тѣ кѣчѣн тѣнѣ увѣр-тѣрѣн:

„На юго-западном фронте, в ра-йоне местечка Красниково, пользуясь темнотой, противник пытался перей-ти в наступление, но контр-ударом наших доблестных войск враг отбро-шен с большим для него уроном. Наши потери незначительны.“

Пиш кѣрдѣт вѣт! Русский салтак-влѣ йамыныт гѣнѣят, йамдѣлыт, нѣ-нѣм бѣшкѣмѣштѣм австрийцѣвлѣ сѣнѣнѣйт гѣнѣят, нинѣ бѣшкѣмѣштѣ-мок сѣнѣнѣшѣш лыктыт...

(Пакылажы лиѣш)

Вас. Патраш.

Бѣлѣмѣш лаштык

Шайыштмаш.

I.

Тѣнѣш шошым толмылан иктѣнгѣ-цѣнѣт когонжок Ольѣш сусу ылѣш. Мам сусу ат ли. Кѣзѣйт тидѣн бѣр-вѣзѣй вѣржѣй вѣйт шолын лѣкмѣлѣок шолѣш. Кым и тымѣнѣ бѣлѣмѣ паш-тѣк пиш когон пѣшѣм бѣштѣмѣ шон шѣнѣнѣн. Апрель тѣлзѣн вѣлѣ садовод-ствы тѣхнѣкумым пѣтѣрѣн лѣктѣн. Кѣзѣйт Ольѣшым „Социализм“ колхо-зышкы пѣшѣ бѣштѣш колтѣнѣйт.

Ти колхозым Ольѣш йажон пѣлѣ. Тишѣкѣн шачын, кушкын. Колхоз-шымат 1929 ин молы коммуниствлѣ дѣ комсомольѣцвлѣдон икараш тидѣт бѣштѣн. Шѣм вѣшт цилѣ ышыжыдон бѣшкѣмѣжѣм йаратымылаок колхозым Ольѣш йарата. Кыцѣ ат йараты? Вѣт колхоз шуку труйышывлѣмок курым годшы ситѣдѣмѣшгѣнѣ, нуждагѣнѣ, пѣц-кѣмѣшгѣнѣ у корнышкы, сотышкы лыктын, бѣлѣш корным анжыктѣн пузн.

„Социализм“ колхоз пѣтѣри когоок агыл ылы. 23 хозѣйства вѣлѣ. Кол-хоз бѣштѣмѣ годшѣн шуку вѣрѣмѣ эртѣдѣ гѣнѣят, бѣлѣмѣш пиш когон вѣшталтын. Тѣнѣмѣшѣ дон кѣзѣйтѣшѣм тѣрѣштѣрѣшѣт акли. Колхозым бѣштѣ-мѣкѣ пѣтѣриок ик-нѣш кыралаш шага вуйвлѣдон лѣктѣвѣй. Имнѣивлѣ цилѣ-

нок укѣ, улыжат эчѣ кукшывлѣ, чуч ашкѣдѣйт. Колхозын мол пѣшѣвлѣмѣт тѣотѣ кычылатмы ѣдѣврвлѣдонок бѣш-тѣн мимѣ ылы. Тѣнѣ гѣнѣят, бѣшкѣ турѣш хрѣсаньвлѣнгѣнѣ киндѣ топло-ток йѣжо лин миѣн.

Проста ѣдѣврвлѣдонок малан кин-дѣ йѣжо лин миѣн?“ — маналтѣш. Отвѣ-тѣт тишѣк иктѣ вѣлѣ лин кѣрдѣш: „Йар-дымы шудывлѣм шѣрѣшѣ пѣсмѣнвлѣ укѣ. Кым ныргѣнѣ шукы нырышкы ванжымы. Шудывлѣм ѣдѣш тѣнѣлмѣ. Икараш пѣшѣ бѣштѣмѣш пѣшѣм ашын-дара, куштылта“.

1929 и кодшыгѣнѣ колхозат Ольѣш вѣшталтмылаок вѣшталтын. Солаш-ты, комсомол йѣчѣйкѣштѣ пѣшѣ бѣш-тѣм годымжы Ольѣшын пѣлѣмѣш чѣдѣй ылы. Кѣзѣйт пѣлѣмѣш прива-йалтын, шукѣмѣн. Колхозыштат кѣ-зѣйт шагауыым, сарлам, сѣпандым сѣм мондаш тѣнѣлѣнѣйт. Колхоз ныр-влѣшкѣ машинѣ пырѣн кѣн. Машинѣ-влѣдон колхоз пѣшѣм бѣштѣш тѣнѣ-лѣн.

Колхозышкы ушнышы труйышы-влѣн худа бѣлѣмѣшѣштѣ шайылао кодын.

Бѣшкѣт, пасна хрѣсѣнѣнѣн, пѣрви бѣлѣмѣшѣжѣ маганы вара ылын? Пѣлѣ шужѣн, качкын качтѣ, шокшыш-

ты, үштүштөй мола пүжвөйт йоктарән нэээрвлә пәшә бштән бйләнбт гынзәт, качкашышты бшкә киндбшты нгынамаат ситбдә. Колхозышкы ушнышывлән пәшә вольа, машинәвләдон пәшәм бштәш куштылгы. Кү пәшәм йажон бштә, тбдб колхозышты гәрой ыләш, тбдб доходымат йажон плучайа. Кү нымат ак ровотайы, тбдблән колхозышты нымат ак пуәп.

„Социализм“ колхозышты Ольошлан тәнә шука пәшә улы. Тидб пәшәгыц ак лүт, пәшәм йарата. Изижб годшән пәшәәш кушкын.

Колхозын садыжы кого. Шукәрдб агыл шбндбмб. Кбзбтшб сады вәрбшты анзыли охыр карәм, сирәм вәлә ылы. Анзыли колхозныквлә ти вәрбм пичән нәлбнбт, изи олмавувләм дә молы кбцкб пүшәнбвләмәт шбндәнбт. Тәнәш шошым 900 олмавувләм ушаш кәләш. Олмавувләм ушаш анзыцок кәрәл әдбрвләм йәмдбләш кәләш. Сәдбндонок кбзбт Ольош ирокбц вады йактә сәдок садышток ылә. Айаран, шокшы кәчбвлә шалгатат, Ольош ик трусиктонок пәшәм бштә. Брвзбн цаткыды, пинбдб кит-йалан кәпшб вәлә кәчб айарәш розывыйын тьолгыжалтәш. Ти розывый кәп шукәш агыл кәчаш йылән шбнзәпәт, варажы вбргәнбйлә тьолгыжалташ тбнгәләш.

Олмавувләштб Ольош кушкы укшвләм итбрайя, каляака кбзбжбдон пбчкәдбләш. Кбзбтәт тәвәш лу олмаву нәрбкбштб укшвләм пбчкәдбшәт, ик тбрбнб брвзб олмаву докы миән шагальы. Брвзб мастәрәдбн сбнзәшкб ти олмаву тбрөк кәрблтб.

— Ушым годом ти олмавум тбрбнб ушәнбтбш, олмаву поганьам тбрбнб шбндәнбтбш, — йукунок манын колтыш.

Мәнгбм нәлбб дә, олмаву тбр кушшы манын, мәнгбм шин шбндбш, олмавум мәнгб тәрвән мацаладон йалшташ тбнгәлбб. Ти пәшә лошток ольән мырым мыра:

„Колхоз садәш пәләдәш

Йакшар вуйан пәләдбш.

Колхоз садәш пәләдәш

Йакшар вуйан пәләдбш.“

Пакылаат Ольош мырынәжб ылы дә, бнгбж тбшкә шайыцын бдбр йукшактән колтыш:

— Ольош, алталәт. Ти мырым тәнә ак мырәп. Сәмжәт тидб агыл, — манәш. Дә тишәкок Ольош токы ашкәт миш.

Мыры сәмбм Ольош лачокок ак мышты дә йәл анзылны мырыжымат нгынамаат мырән анжыдә. Плаги толмым пәлә ылгәдб, кбзбтәт ныматәстәнат ак мыры ылы.

— Малан тәнә агыл? — манын Ольош йакшаргән кәш.

— Шайавләштәт тидб агыл, сәмжәт тидб агыл!

— Кыцә бнбә? Мбнб ам пәлбш, мыралтәмә йә, — Плагилән Ольош шүдбш, тбдбжб мыра:

„Алык лапәш пәләдәш

Кловой вуйан пәләдбш.

Алык лапәш пәләдәш

Кловой вуйан пәләдбш.“

Плаги йукшы пиш йонгата. Сәмжбмәт йажон мыштаат, мырым пиш вәсәлән сәрәл миә. 18 иәш, токо кушкын шошы бдбрбн йукшы шошымшы кәчб йәвләләок мадәш. Колышмы дә колышмы вәлә шөш.

„Садывичәш пәләдәш

Нарынзы вуйан пәләдбш.

Сәдывичәш пәләдәш

Нарынзы вуйан пәләдбш.“

Плаги мырән пбтәрбшәт, Ольош: — Тбнб, Плаги, йажон мырән мыштәт, мырымәдбм колышташ пиш йажо, — маньы.

— Ти пуржым мыштәм.

— Мам кәләсәт, малан толынат? — Ольош йады.

— Пәшәәдбм анжаш. Ти сады бштәмәштб, шбндбмәштб мә, комсомольцвлә, вәт пиш шука пәшәнәм шиштәннә. Бшкә пәшән кбцкбжым анжалмы шөш.

— Кбцкбм? Ха-ха-ха! Кбцкб пбжбм лиәш, кбзбт, ужат сәй, пүшәнбвлә пәчкәт вәлә. Дә ти олмавувлән кбцкбм әчә шука вычымыла. Шука анжаш кәләш. Кбцкбм...

Ольош пакылажы: „кбцкбм йбләок нәләш акли,“ — манын попынәжб ылы, дә Плаги шайа лошкок пырыш:

— Кбзбтөк кбцкб бштбшбвләжәт улы вәт. Нинбвлә гишән мбнб шайышташ толым, әнбәт тбнб мондәнәт. Тошгы мары шамакым колынат вәт: „Ик ыш йажо, коктытшы әчә йажорак.“

— Ынҕыж тѳшкӕвлӕм лачок мѳнь ашѳышкӕт нӕлтӕлӕм.

— Ынҕыж тѳшкӕвлӕм ашѳыш нӕлтӕ кодаш акли. Ынҕыж тѳшкӕвлӕм шѳын-дѳмбѳкѳ олмавунала кѳцкѳм шукуы и вычаш ак кӕл. Йѳйлӕрӕк кушкыт, кѳцкѳжѳмӕт йѳйлӕ бѳштӕт. Тӕвӕ, анжал доко,—маньн изи карӕм тѳрѳш-тѳш ынҕыж тѳшкӕвлӕм Ольошлан Плагии анжыктыш.

Ольош тѳи тѳшкӕвлӕм анжалыат, кѳзѳйтѳшѳ ынҕыж тѳшкӕвлӕ вӕрѳштѳш тошты цѳоклѳмѳ нӕркӕм ашѳындӕрѳш. Тиштѳи пѳрви кого коги шалга ылы. Лаштра. Кѳжгы. Коги бѳмбѳлѳштѳи кӕнҕыж гач шокшѳи годем вольыквлӕ со шалгат ылы. Вольык намсзѳи вӕлӕ киш. Солаштыш марывлӕ тӕнӕ поп-пат ылы: „коги йѳир иктӕ аршын кѳжгыц рокшат вольык шѳыр вӕлӕ, вольык шандыдон витӕн шѳынзѳин“—маньт. Кѳзѳйт коги укӕ. Роӕн нӕлѳи-нѳит. Пѳрви вольык шалгымы вӕрӕш ынҕыж тѳшкӕвлӕм шѳындӕн шагалтӕнѳит.

— Ти ынҕыж тѳшкӕвлӕм анзыли вӕлӕ шѳындӕннӕ. Анжалок, кыцӕ шӕр-лӕн шѳынзѳинѳит. Пӕлӕт, Ольош, имӕштѳи ти ынҕыж тѳшкӕвлӕ 600 тӕнҕӕш ынҕыжѳи пуӕнѳит,—маньн Плагии шайыштӕш.—Ынҕыжвлӕштѳи мӕганьы-влӕ ыльӕвѳи, кого парньѳи вуйгѳцӕт когсвлӕ, тазавлӕ ыльӕвѳи.

— Прамсѳи анжымыкы кӕрӕк ма-гань пѳшӕнӕт, вольыкат, ӕдӕмӕт йӕжон кушкыт. Анжаш кӕлӕш. Пӕшӕм йӕ-рагӕн бѳштѳимбѳлӕ. Тѳинӕм кѳцкѳмӕт йӕжон йѳйлӕрӕк нӕлӕт.

— Мѳньн тӕнҕӕлӕ, Ольош, шанӕм: тѳилӕнӕт кѳзѳйт олмавувлӕм ушаш йӕмдѳйлӕш кӕлӕш. Ынҕыж тѳшкӕвлӕм йӕжон итѳѳрӕйӕш комсомольӕцвлӕм дӕ йӕрсѳш колхозныыквлӕм шѳудѳшӕш. Ик кӕчѳи мычкышты цилӕ пӕшӕм пѳи-тӕрӕш лиӕш. Удӕн пѳитӕн, молы пӕ-шӕвлӕ тѳнӕрѳѳок укӕ. Шукынжок йӕрсӕт.

— Вот, вот, Плагии! Пиш млоийӕц ылат,—ти пӕшӕм цилӕн икѕӕрӕш йѳи-лӕрӕк бѳштӕн шуаш лиӕш, цилӕн по-гыналынат, иргодымок валӕшаш дӕ ынҕыж тѳшкӕвлӕм, шаптыр тѳшкӕ-влӕм ирѳѳѳшӕш,—маньн, Ольош тѳѳрѳнѳи слмавум йӕлштышат, вӕс олмаву докы кӕш.

— „Кӕпшѳи магань розывѳий, шѳи-мӕ“,—маньн Ольош паштӕк анжалын

тамалан ӕнӕт Плагии шаналтӕн кол-тыш.

— Мам шалгӕт, толыма. Тӕвӕ ма-гань йӕжо олмаву,—Ольош Плагим сѳѳѳѳрӕлѳи.

Плагии толыат, Ольош тѳѳдѳнҕыц йӕды:

— Тѳынѳѳин пӕшӕт кыцӕ кӕӕ?—маньн.

— Мѳньнѳин пӕшӕ кӕӕ. Кавштави-чӕш шѳындѳшӕшлык цилӕ йӕмдѳи. Бри-гадыштӕм цилӕн пӕшӕ мастарвлӕ ылыт. Шукӕш агыл, йѳѳрӕнвлӕм бѳш-тӕш тѳнҕӕлѳинӕ. Тӕнӕ помидорвлӕм, кавштам, охырӕцѳим пиш шукуы шѳын-дӕш сѳрӕнӕ. Имӕштӕт шукуы бѳштӕнна ылы.

— Тӕнӕ ӕчӕт шукуыракым бѳштӕш кӕлӕш.

— Маньн, мѳньн тидѳим пӕлӕм. Кол-хозвлӕн сѳѳѳѳштѳш Сталин тӕнҕын шайажым лыдынат вӕт: „цилӕ колхоз-влӕм большӕвистским дӕ колхозныык-влӕм уланым бѳштӕш кӕлӕш“,—маньн.

— Лыдынам. Тидѳи вӕт, Плагии, пиш когон лачок. Цилӕ труйышывлӕмок уланым бѳштӕш лиӕш. Мѳньн шань-маштӕм, колхозныыквлӕлӕн улан лиӕш кидѳштѳштѳи цилӕ улы.

Шукуы тӕнӕ Ольош дон Плагии пӕ-шӕ лошток шайыштӕвѳи. Ольош ты-гыржы дон брѳкѳим чишӕт, коктын кӕӕш тѳнҕӕлӕвѳи.

Кырык вѳылкѳи кузӕвӕт, колхозын садыжы лапа пындаштыш ганьнѳи ци-лӕ кайӕш.

— Ольош, анжал. Сады кушкын шомыкыжы магань йӕжо линӕжѳи. Вӕт ма олмаву!. Мѳньн тѳивӕ тѳи ул вӕлӕн-рӕкшѳи пистѳвлӕм шѳындӕш кӕлӕш ма-нам. Вара пчӕльныыкѳм бѳштӕн шѳын-дѳшӕш,—маньн Плагии попын садым анжыкта.

— Олмавувлӕ логѳиц, кѳцкѳи тѳш-кӕвлӕ логѳиц кашташ корным бѳштӕн шѳындѳшӕш. Цилӕ корнывлӕшѳѳѳи ошмам шӕрӕн шѳындѳшӕш. Эх, ма-хань йӕжо сады линӕжѳи. Мѳньн ла-чокок тӕгӕн садывлӕмок ужынам. Тымӕнѳинӕ годем Кримѳшкѳи прак-тѳикѳшкѳи каштынна. Тѳштӕкӕн пиш кого садывлӕ. Магань пѳшӕнҕывлӕ тѳштѳи укӕ. Цилӕ стӕван улы. Тӕгӕн пѳшӕнҕывлӕ мӕ донна аккат кушӕп. Садывлӕштѳѳѳи пѳшӕнҕывлӕ лодон кашташ цӕшкѳи аҕаштыш гань кор-ны вӕлӕ. Корныштыжы вӕшт ошма.

Тыгыды күүр. Пичы йыржы көргө-
гүц кож дон йактывләм шырэн рәдбн
шындын шындымы. Вуйвләштәм пич-
кәдән кәмб. Жар живой пичы, ма-
шанәт...

— Ольош, мәат кож дон йактывләм
садывичы тырәш шындын кәшнә гынә?

— Ма, пиш йажо лиәш. Йарсыш-
вләжы вәлә укә ылыт вәкәт?

— Колю укә? Комсомол йачэйкыш-
ты, колхоз правләнбшты шанән ләк-
шәшәт, тынь пәшә видәш тынәләт,
мбнш палшәм. Мәнмән комсомольцү-
вләм бшкәок пәләт бәт, вктәрән
мышташ вәлә кәләш. Нинбм вктәрб-
мбкы йылымат пүн, кырыкымат сә-
рәл колтән кәрдыт... Ик рәдб кожым,
вәс рәдб йактым шындын кәшәш —
тәвә магань йажо линәжы.

— Мәнмән колхозын гань сады-
жат ти гытлашты укә линәжы.

— Маньә... Ольош, тывә төрбмбй
тырбнш олмавуәт, — манын Плаги
Ольошлан анчыкта.

— Тывә, тыдб агыл, — манын Ольош
анжыктыш дә, анжыктым лошты Пла-
гин кидбм кычышат, Плаги вблкы
йбрәлтән анжал шындыш. Тбдәт
йбрәлтән колтыш. Плагин китшб пиш
шокшы.

— „Малан Плаги докы шывшәш?“
— манын Ольош тышәкок шаналтән
колтыш. — „Малан тәгәнбй китшб шок-
шы?“

Тәгә кидә - кидә кычән изиш шал-
гәвәт, тәгәок коктынат токыштыла
ашкәдәвб.

— „Йаратәм вәкәт. Сәдбндон мб-
вббм Плаги докок ышәм шывшәш“
— манын Ольош шанән кәә. „Кынам-
шән ужнәм, кынамшән попынәм? Тәвә,
Плагиәт сагаөмок ашкәдәш ылнәжы.
Попаш тамалан әнәт шәкләнбмблә.“

— Плаги, пәләт ма? — Ольош, Плаги
вблкы, йбрәлтән шәкләнбм статван
анжаләт, вара корнышкыла анжал
колтыш. — Мбнш тбләт ик шайам кә-
ләсәш сөрәм.

— Ма вара? Кәләсб.

— Мам, пәлә?

— Олмавувлә ушым гишән навәр-
нб кытырынәт... Попы... ә-ә-ә!?
Тырай доко, Ольош, совсөмок мон-
дәнәм. Ләшәнгб комсомол йачэйкын
бүро ылы. Магань йиш олмавувләм
ушымыла, тидбвләм шанышна. Кол-
хоз прәдсәдәтыл Митрин Ләкәсә

„цилә әнбисбм ушымыла,“ — манәш.
Мә тәгә шанәә: цилә әнбисбм
ушымыкы. олмавлә качкаш йблә ак
поспәйәп. Тынь мам шанәт? Магань-
вләм ушаш кәләш, манат?

— Әнбис олма шуку тырха. Йблә
ак поспәйб. Шукырак ушаш кәләш,
— манам дә хорошавкывләм дә мо-
лы тотлы, йблә поспәйбшб олмавувлә-
мәт ушымыла манам... Дә мбнбн
ышыштәм тагынамок иктбт улы. Ти-
дбм иктбләнәт шайыштәлам, Плаги,
тбләт вәлә шайыштам.

— Ма, йори, шайыштыма йә!

— Мбнш тәгәнә опытым бштән
анжаш кәләш манам. Әнбис олмавуәш
хорошавкы олмавуш ушышаш. Әнбис
шуку тырха. Хорошавкы тотлы, йблә
поспәйә. Мбнш шанымаштәм обәзә-
тыблнб у йиш олма лишәшлык. Шу-
ку тырхышы пиш тотлы олма лиәш,
йажо йиш — манам.

— Коньәшнб, бштән анчышаш.
Опыттә пәләш акли. Мбнбй, курсыш-
ты ылмәм годым, агрономвлә тәгәнә
опытым бштәнбт...

Тәгә коктын шайышт-шайышт Пла-
гивлән пөрт докок миән шөвбй. Оль-
ош кидбм Плагидон нәләт, токыжы
ашкәдб. Паштәкшб Плаги пичы вәшт
анчал шалгышәт:

— Ольош магань проста ыләш.
Мам шана, цилә шайыштәш... Икәнә
иктым ужмы шөш. Кытырымы шөш.
Вәш лимбкыжы, кытыраш йөнбм мо-
аш акли. Имәштб ылы иктбт нб-
гынамат ак мондалт. Мадмы годым
Ольош мбнбм шывшал шындыш.
Тбдбн тырвбжы пышкыды, тотлы
ылы. Ти годшән, тамалан әнәт,
Ольош вблкы анчалашат мбнбш шәк-
ләнәм. Мам шәкләнбмблә, төрөкок
кәләсәш вәлә ылнәжы... кәләсәш на-
мысын чучәш Ольошым йаратәм вә-
кәт. Тынь гынәт: „Ольош, тынбм
мбнбш йаратәм“ — манаш шәкләнәм...
Тырай доко, иргодым вәш лиәмәт: —
„тәгәчб мам шайышташ сөрбшбц?
— манын йориок йадам“ — манын Пла-
ги шанән шалгымы лошток, ышыш-
кыжы вәсб пырән кәш:

— Тиунәшок комсомольцүвләм, кол-
хозныкывләм садышкы нәгәәш кол-
хоз правләнбшкәт дә йачэйкышкәт
кәләсәш мбнбш мондәнәм, — манын,
Плаги кудвичыгбцын ләктәт, йачэй-
кышкы ашкәдб...

Кок кэчй эртймбйкй, йэрсйм жэпйн, йачэйкй рэшймбйдоны комсомольэцвлэ, сэмбрйк колхозныквлэ сadyшты вйц кэчй нэрй пашам бштэвй.

Ик полкы комсомольэцвлэ шаптыр, бйчбйж, мишьяопка тйшкэвлэм ирбйктэвй. Вэс полкыжы ти вэрэмэнок Йылымбац кым возы изи йактйвлэм, лымэ-кожым, кожым шйндэш кандэвй. Тидым цилэ пичбй тйрэш шйндэн кэвй.

Шёртнй гань айаран йажо кэчйвлэ ыльэвэт, ти вэрэмэнок Ольош 300 олмавум ушыш.

II.

—Тидй бйлымаш агыл, ма ылэш пэлэш акли. Ровогайэт—пыдыртат. Бштэт-пйжгайат. Анчэн куштынэт—локтылыт. Анзыкыжы ашкыл йбйдэок оролывлэм шагалташ кэлэш манам,—манын погынышы комсомольэцвлэм луды сйзэрэжшбйдон анчал сэрнбшэт, комсомол йачэйкй сэкрэтэр—Йамбак Йако стёл вуйэш шйнзй.

Стёл лошты ийнзйшй погынымаштыш прэдсэдэтьбй Митрин Хөдөр—„коньэшнй шагалтымыла,—манмыла вуйым „мыкик“ бштйшэт:

— Кү эчэ?— йады.

Кудвичй монгыр оквя тура олмангашты шйнзйшй Плагй кйньбйльэт:

— Мбнь тэнэ шанэм,—шайам тйнгальбй.—Оролывлэм шагалтыдэлнэ—тидй мйнман вуйнамат. Класло тышманым, кулакым колхозыштына палэн шоктбйдэлнэ, палэн лэктэлнэ. Имэш шйжбймэт нырвлэштйш капнавлэгбйц кблатэвлэ йамыныт ылы. Тйнамэт тэнэок погынымаш ли. „Оролывлэм шагалташ кэлэш“—манын тэнэок попышна. Колхоз правлэньбштй мам тбнэм кэлэсэвй—ашбндэрэдэ. Мбньбй мондыдэлэм „кблатэм тамахань корны-кэшй пиштэн кэн“—маньэвй, колхоз правлэньбштйшвлэ оролымат бшшагалтэп—манын, колхоз правлэньбшн чльэввлэ докыла Плагй анжал шйндйш дэ,—ма, кбзбйтат колхоз садым, мйнман икараш труйванам, корны-кэшй пыдыртэн кодэн?.. Тидй кулаквлэн паша, нинбн кит садынам пыдыртэн кодыш... Садэш вэлэ агыл, йбйрвэшок пингбдй оролывлэм, бннэввлэм шагалташ кэлэш.

— Плагин шайажы пиш лачок, оролывлэм комсомольэцвлэм бштэш кэлэш,—манын Максин эргбйжбй Сбмион попалтэн колтыш.—Коньушнны доран оролы кэлэш. Киндй кблатэвлэ доран дэ мол вэрэят... Сады гишэн попышаш гбньбй, тиштбй коньэшнбй колхоз правлэньбй, Митрин Лэксэ вуйнамат ылэш.

— Эчэ кү мам попа?—манын прэдсэдэтьбй йады.

— Ма вара Ольош погынымашкы толын ак шокты,—манын тэгү шайыц йады.

— Толэш, толэш, ужэш колтымыкы, „толам“ манын кэлэсэн.

Колхоз прэдсэдэтьбй — Митрин Лэксэ, кбзбйт йактэ колышт шйнзбшэт, шйнзбймашток шайышташ тбнгалбй:

— Маньэ, тиштбй лачок попэдэ. Нймат бштэш акли, ма лин—лин. Пагылажы тидбй бнжбй ли,—манын бндэ пыт кычымыла. Шульбй кавашты пйжгомдон. Садывичбй кулак йыхвлэ пыдыртэнбйт, тидбй палбй. Труйышы эдэм, бшкэт хрэсэнь гбньбэт, тидбй ак бштбй, эдэм труйвам шотышкы нэлэш... Мбнь шанымаштэм, вильбй улы годым, лимбйжым вэс пачаш ушаш кэлэш. Эчэ субботныкым бштэнэ. Мам ойхырымыла, мам лүтмблэ, мам кидым валтымыла? Кэрэк кыцэ, кэрэк кыды вэц, кэрэк күвлэ колхозым пыдырташ путайат гбньбэт, иктат пыдыртэн ак кэртэп. Колхозвлэ кэлгбшкбй, кымдан, кого тум ганьы важым колтэнбйт. Мэ бшкэтнэ ана кбрэдэл, мэ шукын ылына, мэ йбйлэрэк сйнгэнэ. Ик, кок эдэм мйнман пашам локтылаш цацат гбньбэт, мэ соикток шукын ылына. Мйнман сэмйанэ мукшын гань. Сэдбйдонок погынымаш пбтймбйкбй тэрөк циллэн мэлэннэ сады пашашкы кэмблэ. Китйалым валташ ак кэл!—манын шайам пбйтэрыш.

Погынымаш шбп, йук лыкшат укэ.

Тэнэ шйнзбйм лошток Ольош пырэн шагалы. Сады пыдыртымы ойхы сэк когонжок тидбйлэн тбкнбймблэ чучэш. Сбнзэжбй йакшаргэн шйнзбйн. Пингбдй ылэш гбньбэт, тйрхэн кэртэ, сбнзэвбйтшй йогэн. Тбнгэ гбньбэт, пбсбй сбнзэрэжбштбйжбй йылатымы, вэсэлэ тылип кайэш.

— Ольош, иктә мам попэмә, йә?—
прэдсэдәтьбәл йады.

— Мам попэт... Шукы навэрнй попэндә. Мбнь шанымашемдон кэрәк кынары шуки шбнзәнә гбньәт, олмавувлә бшкәок ак кушәл, ак ушалтәп. Олмавувләм, лимбжбйм вәс пачаш ушаш кәләш... Мам кит-йалым валтымыла! Мә вәс пачаш ушydә ана кәрт,—манват, вургымыла китшбдон йалаш кбшәнгбц тамам лыктәш ганьок ылыы дә, тбшәкок тамам шаналталыат,—тбнгәлә йә, качмыла дә садышкы цилән,—маньы.

Погынымаш питбрбйм аньыц цилән ик әдәм ганьы,—садывичбшкб кәәш, йбрвәш оролывләм шагалташ рәшәвб, дә цилән шәләнәш тбнгәльәвб.

Ольош дон Плаги дә Йамбак Йако пачәшок ләктәвб.

— Әлдок мбнь сагаэм,—манын погынымашкбц тбрәк Плаги дон Йаком Ольош садышкы ужбн кәш.

Садывичб тбрбшкб миән шәвәт:

— Тырлыда доко, шагалалдай, ти пичб тбрбштб, тә тишәц анжән кән әртбмбкбдә, мбньб ти әдбрбм мом,—манын Ольош кбшәнжыбгбц трупкам лыктын анжыктыш.

— Тиштб трупкам монат?—манын сбнзәм кәрәлтән дүдәйәл Плаги трупкам кычышат, цилә вәцбнок анжалыат, Йаколан пуш. Тбдбжб трупкам кычыш:

— Каклыака муштукан, вбргәнб ләвәшән, төвәш трупка капайымы имжб шбштәш чәльбмб... Күн вәл? Күн ышмаражәш ти трупкам ужынам?—манындалыы.

— Лач брвәзб әдәм лишәшлык агыл, токо кушшывлә тәгәнә трупкагбц ак шывшәп—манын Ольош попалтыш.

— Мам вара бндә бштәнә — Плаги йады.

— Политотдәлышкы помполит докы кән анжымыкы, тидб ышым пунәжб.

— Тбшкб кәтәок әньәт иктә сәмбнь ти кәлтбмәшвләм моаш лиәш,—манын Йако трупкам Ольошлан пуш. Шонгырак әдәмвләлән ти трупкам анжыктән анжаш кәләш, магань трупкам кү шывшәш нинб цилә пәләт.

— Ти кәлтбмәшвләм мошашок ылнәжб. Вара сәндәлбкбм нинблән анжыктынәнә,—Плаги шайыштәш.

— Моаш вәлә ылнәжб, вара прольәтар сут бшкәок мам кәләш бштә,—Ольошат маньы.

Садывичб тбрбштбш шалгыш комссомольәвләм кбзбт ижб ужын колтымыла, пбл лбвәц кәчб ләктәт, шошымшы шокшы йалжыдон циләштбм пышкыдын нбйәлтбш. Ольош тбшәкок кәчб ваштарәш анжал шбндбшәт:

— Кәчб кышкәвәкәт кузән шон. Шукәш агыл, овәт шәш. Мәнмән гбнь погынымашвләшәок шуки вәрәмәвлә әртәт. Погынымашнавләм, засәданьывләм бштбмбнәдон классло тышманымат мә ужын шоктыдәлнә. Кбзбт гбньәт, шортнбй вәрәмә әртбмәшкб йарал олмавувләжбм ушымла ылнәжб. Мә погынымашвләм ыштәнә, шайыштына, пәшә вәрәш йблмбм тбгәтәнә... Мам тиштб шалгәнә? Мазар олмавум пыдыртәнбт, йәл толмәшкб лыдын нәлбнә, әлдә!—маньәт, Ольош олмаву лошкыла тәрвәнбш. Паштәкшб Йако дон Плагиәт тәрвәнәвб.

— Тбнь тәвә ти кут рәдбштб мазар олмаву тотмы лыдын кә — Плагилән Ольош анжыктыш,—Йако, тбнь ти вбц рәдбштбшбм лыт,—маньы.

— Ольош, колыштал доко, тавакым шывшылаш хотә ирбкбм пуәмә.

— Олмаву лытмы лошток тавакым шывшаш лиәш.

Плаги шайа лошкы әчә пырән кәш:

— Йәктб—кожәтвләм ужыц вәт? Шбндбмбжбм вәлә ужтәләт. Тә тбнәм шбргбштб ровотайәндә. Ә-ә! пәшәжб кыцә дружанн кәш.

— Бштәндә гбнь, мәжәт амалән бблбдәлнә сәй?

— Амалән бблбдәлдә ылгәцб — планжәт тәмәш ылыы. Кбзыт гбнь планымат тәмбдәлдә.

— Йәлвләм мыскылаш, койыраш, Плаги тбнь пиш йаратәт. Бшкәжб мам бштән шбндәнәт проц, тбрәк попышаш гбнь.

Сорәдәлмәшбм Ольош цәрбш.

— Ну-у, ыврток цәрнбдә. Ужәт, сорәдәләш вәрбм моныт. Лыдаш пумы заданьым кү йбләрәк тәмә—айда кәнгәшәнә.

Кымытынат олмавувләм лыдаш тбнгәльәвб.

Ик рәдйгйц вәлә лыдын кәвй, тәвә анжат: мотиктон, кйртнйи кольмыдон, таварвләдон, кйрәпләдон комсомольцвлә, колхозныквлә кырык вйләцдә толытат.

Плаги нинбвләм ужын колтышат:

— Мам вара бнхә рәшәнә? — манын йады.

— Тынбй тагачы вадәш полит-отдвәлышкы кәйәт. Мам кәләш, мбнбй сирәлтән колтәм. Трупка момым, Плаги гынбәт, Йако гынбәт, тә вуйта нымат уштәлдә, нымат колтәлдә. Тәнгә йара вәт?

— Йара, йара.

Лу-луцкы минут вәлә әртбш, колхозныквлә улыаштыш мукш ганьы ровотайаш тынгәльвбй. Садышты пәшә бштышбвләм Ольош кым бригадәш шагалтыш. Каждый бригадым — кок звәноәш. Кок звәно, кым әдәм рәдб, магань олмавуш ушымыла, тбдбвләм анзыц йәдбйлән кәәт. Нинбн паштәк кок звәно олмаву тынгвләм пышкыдәмдәт, олма поганьавләм йәдбйләт. Остатка кок звәношты кок әдәм рәдб вәлә.

Ик звәноштыжы Ольош дон Митрин Ләксә олмавувләм йәдбйлән пумы паштәк ушән кәәт. Вәс звәноштыжы Плаги дон Аньук пәшәм бштәт, — нивәт олмавувләм ушат. Ольош сага олмаву ушаш Плаги пиш йажон тымәнш шынзын. Тидбм анжән Аньука ваштыләш:

— Лачокшы садоводок ылатыш, садоводым моло ат йараты вара, — манәш.

— Ма, садоводнажы худа әдәм гыцә, йараташ акли? — ваштыл, ваштыл Плаги хором пуа.

Йако, кок колхозныкым нәльәт, пичбй тбрбштбш кож дон йәктбй тынгвләштбй, кого йур паштәк шин шбндбмбй рокым пышкыдәмдән каштәш.

Ик йәктбй тынгбм пышкыдәмдәвбй вәсбм. Кымшым. Нблбмшбм... Лум... Луцкым... Пәшә бштбм лошток ти ладын олмаву ушыш бригадывләгбйц мбндбркбй кән колтәвбй. Пичбй огол турә шәвәт:

— Пәләдә вара? — Йако кәләсбш.

— Мам? Мә нымат ана пәлбй, — манын колхозныквлә — Иван дон Сидбр — коктынат иктөр кәләсән пуәвбй.

— Вадныш кәлтбмәшәтвләм пәләннә вәт. Мәгбйцнә мбндбркок ат шбл, мәнмән бшкбмнән Шәрлок Холмсвләнә улы.

— Ну-у-у?

— Вот и н-у-у! Ольош нинбн трупкаштым мон.

— Трупкажы тидбй күн вара? — Иван йадыдал колтыш.

— Күн — лбмбммок тбләт пәләш кәләш виднбй?

— Пәлбмбй шәәш, йә, — манын Сидбрәт шайа лошкы пырыш.

— Кычән кәәтәт, вара тынәм ужыда.

— Соланавләок ылыт вара?

— Ма, Шапкилә әль Йыготыгбйц толыт дә тәнгә бштән кодат машанәт? Соланавләок...

— Мам вара бндә нинбм бштәт?

Ти шайавләәш отвәтбм пуаш Йако Ольошын шайажым әшбндәрән колтыш:

— Проләтар сут бшкәок мам кәләш бштә — маньы.

Иван дон Сидбрән пәлбмбй гишән кәкәш понгмыжым, алталымыжым Йако әштән колтышат:

— Мбнбгбйцәм тә нымат колтәлдә, нымат уштәлдә, тидбм смотри пәлбдә, — манын Йако крозал пуш.

Әчә изиш шаналталы дә:

— Йблмбм пбзббрәлмблә, — маньы. Нинбй пакыла әчә ровотайаш тынгәльвбй...

Вадәш кәчбй „пүшәнбй вуйышток“ әчә ылы, пәшә пбтбш. Пәшә пбтбмбкбй, Йако Ләксәдонат йукым бшлык, Ольошдонат бш кәңәшбй, тбрөк погынымашым бштбш. Погынымашты шайам бшкә нәльәт, тәнгә кытыраш тынгәльбй:

— Колхознык тынгвлә... Капитализмбн кодшы гидрыжы социалистычәски мәнмән собствәнностыым пыдырта... Тынгә гынбәт, тә, колхозныквлә, тидбйгбйц идә лүт. Колхоз пурлык вәрц ондон шагалда, кәләш гбнх, кәптәм пиштбдә дә иктбләнәт нымат идә пу. Классло тышман кәрәк маганьы бшкбмжбн кужы парнән китшбм колта гынбәт, тидбм олмаву ушымы кбзбдон мә пбчкбн колтәнә...

Колхоз пыдырташ цацыш кулаквләм, вбр йушбвләм Йако вырсыш-вырсышат, цилә сәндәлбк вблнбш

фашизм вѣлкѣ шо. Нинѣвлалән кро-
заш тѣнѣльбѣ. Гитльэрѣм... Звѣрин-
гѣм... Мусольинѣм вѣрсыш. Цилә
сәндәлѣк вѣлнѣш кризис гишән
тѣнѣльбѣ.

— Цилә пәшәшток комсомол ан-
зыл рәдѣштѣ лишәшлык ыләш! —
манын Йако шайажым пѣтәрѣш.

— Пѣтәрѣш тама, — манын Митрин
Льексә, Ольош дорц айырлышат:

— Тагачы кәчѣгѣц йѣт йѣдә
оролаш тәгәнѣ колхознѣыквлә назна-
чайалтыт:

Сады оролаш—Кого Лыривон.

Киндѣ кѣләтвләм оролаш—комсо-
молѣц Митрин Хөдөр.

Кавштавичѣ оролаш — Хөдөркән
Кѣтѣрнә.

Конѣушнѣышты имнѣивлә шалгымы
годым конѣухвлалән палшаш, охра-
нәш—Максин Сѣмионым комсомольѣ-
цѣм назначәнә.

Погынымаш пѣтѣшәт, Ольош, Пла-
ги попән-попән иквәрәш кәвѣ.

Ольошвлән капка анзыл турәкѣш-
кѣ шовәт, Ольош Плагилән:

— Рѣмәлгѣмѣкѣ, бѣнѣ, әмпичѣ вѣ-
йышкы тѣнѣбѣм вѣчәм... Ильѣинкѣ
йактә нәнгән кодәм, — манын попал-
тышат, токыжы пѣрән кәш.

* * *

— Тѣнѣ Плаги у пәшәвлә гишән
со шайышат. Йѣрәнәш шѣндѣмѣ
кѣцкѣвлә гишән со попәт. Мѣнѣ тәвѣ
тилошты ик журналышты лыдынам.
Тиштѣ Мичурин гишән сирәт. Кү
Мичуринжѣ ыләш, пәләт?

— Кыцә ам пәлѣ вара?

— Ти журналвләштѣ тәгәнѣ при-
мәрвләм сирѣмѣ. „Китәй йиш тыгы-
ды шапы кѣцкән олмавам Мичурин
Амѣрикѣштѣш „бәль-флѣор“ сортдон
ушән шѣндән. Угѣцѣн лыкмы сортым
йуг вәл Йәвропыштыш „Кандѣиль“
дон ушән шѣндән. Ти сәмѣнѣ ушән
лыкмы олмаву 600 грам ләлѣцән ол-
мавләм йштәц тѣнѣльбѣ... Олмавләм
шалдыраәмдѣмѣ вѣрц Мичурин соок
кѣрәдәләш. Пиш когон потѣйкавләм-
мок Мичурин йштѣләш. Проста пѣ-
зѣлмѣмәт Мичурин йажоәмдән кол-
тән. Пѣзѣлмѣвләм грушывләдон ушән-
нәт, пѣзѣлмѣ бѣндә вишнѣй ганѣок
ширѣ тотан, кого шим кѣцкѣвләм
йштә...

— Ольош, тоннаат тидѣм йштән

анжымыкы, ма лиәш вәл?

— Пәшәм йажон йштѣмѣкѣ мә
доннаат йажо, цѣвәр кѣцкѣвләм нә-
ләш тѣнѣльбѣ.

— Йштән анжашок кәлнәжѣ.

— Тѣнѣжѣ палшәт вара?

— Малан ам палшы? Палшәм.

Пәшә гишән шуку мам-шон ша-
йышт толмы лошты йшәт цакләп,
Ильѣинкѣшкѣ шовѣбѣ.

— Мор вәлә нәлжѣ, Ильѣинкѣш-
кәт толын шона!

Роша ваш йал корныдон Йыл тѣ-
рѣшкѣ коктынат ләктәвѣ. Нинѣ ан-
зылны кино әкраныштыш ганѣ кого
картын пачылт кәш. Пѣртвлә, Йыл
тѣрѣштыш пүшәнгѣвлә кого вѣт ан-
жән мадышла вәлә чучыт, пиш изи-
вләлә кайыт. Кого, кловай вѣдәт
тѣлзѣ сотышты цилә кайәш. Кого,
кымда, тѣржәт укәлә чучы, кого си-
лан вѣт кялтә. Вѣт вѣлнѣжѣ кыш-
ты-тиштѣ тывлә кымәдѣл мадын
шѣнзәт.

Мардәж йылымбал вәдѣнлә ылә-
шәт, Йыләт шѣдәшкѣшѣләок күкшѣ
кырык сир нәркәм лывша. Силан мар-
дәж йѣләл-бѣләл колтымы сәмѣнѣ
вѣт ковлә „руж - ж, руж - ж, руж - ж“
лывшал-лывшал шѣндәт. Күрән кого
кырыкәдѣм кәрәк кыцә вѣдәт лывша
гѣнѣәт, нѣмат йштән ак кәрт. Тәл
гач лым шорәш ләвѣргѣмѣм вәлә
мышкәш. Прохот пристѣнѣштѣш по-
нар мардәжәш мадын кәчә. Йѣт гѣ-
нѣәт, Йыл вәс сир тѣрѣштѣ шал шал-
га... Прохотвлә иктәт ак кайәп. Мѣн-
дѣрнѣ, үлнѣлә, изиш вәлә сѣгѣрәл-
мѣ йук шактыш.

— Иылжы маганѣ кого, пиш ан-
жаш йажо йшкәлә! — манын Плаги
Ольошлан анжыкта.

— Йажо. Прохот кѣзѣиток ак тол.
Иктә тум лѣвәлән тиштѣш воздух-
тон шүләш шѣнзѣнә гѣнѣ вәлә?

— Айда, шѣнзѣлдәлѣнә.

— Ольош, анжал, кѣзѣитәт маганѣ
кого вѣт. Кѣзѣит Йыләш эльѣктро-
станцивләм стройат. Йылым пүәт—тѣ-
нәм топлот тәгәнѣ кого вѣток лиәш
вәкәт?

— Мѣнѣ шанымәшәмдон тиләц
изирәк лиәш. Манѣ, изирәк лиәш.
Пүмѣкѣштәт тидѣндон тѣр ак шо.

Кого вѣт анжән, вѣт шимѣ йукым
колыштмы лошты попаш пырахән шу-

эвби. Рочашты вэлэ токо лăкшб ыжар Ылбштăшвлăм мардэж кож-кож-кож вѳстăрă. Шѳбргѳштѳ сѳмбѳрѳк Ылѳштăшдон изи укшвлăн мыльгалтмым колыштынжы—„пѳшăнѳвлă Ышкѳ турѳшѳштѳ тамам шанат, тамам шайыштыт“—манын вэлэ шанымыла. Пѳшăнѳвлăн тѳнгѳ пѳжгѳмăшѳштѳм шѳжвѳквлă ѳптѳртăш цацат. Шѳжвѳк ѳуквлăм колыштын, кого вѳдѳм анжѳн, сады пыдыртышвлăмок Ольош когон тумайа. Тѳнгѳ гѳнвѳт, ышышкы вѳсѳт эчѳ пыра. Ти шанымаш—Плагѳ. „Плагѳ тѳвѳ мѳндѳбрѳнѳт агыл, сагаѳмок, коктын вэлэ ылына, иктѳт ак ужѳп, тѳнѳѳм шѳм вашт ѳаратѳм“—манын кѳлѳсѳшăш ылнѳжѳ. „Укѳ—тѳрѳк кѳлѳсăш акли. ѳнѳт мѳнѳѳм акат ѳараты. Тѳнгѳ гѳнвѳт, иктамам ти гишăн попаш кѳлѳшок.“

— Колат, Плагѳ, шѳжвѳкѳтвлă, шѳжвѳквлă омымат ак амалѳп. Омыштат ак шо вѳкѳт, кыцѳ ѳажон мырат, ыжат...

— Тѳнѳѳт ат амалыш. Ит монды, иргодым тѳлѳт ровотайаш кѳмѳлă.

— Мѳнѳ поспѳѳѳм, амалаш ѳйт кужы. Кăнѳжѳм ти гишăн гѳнѳ пиш ѳажо: кышак вазат, тѳштѳ амалаш лиѳш.

— Талашѳн ашкѳт толмашѳш пѳжăлт колтѳнăм ылы. Ыл тѳрѳштѳт ѳштѳрăкѳт, монѳр кижăш тѳнѳăлѳѳ доко.

— Толма сагаѳм, — манын Ольош тужуркыжым кыдашат, сага шѳцшѳ Плагѳ дон коктын шынал шѳнзѳвѳ.

— Ольош, садынавлăм кѳвлă вѳл пыдыртѳн кодѳнѳт манат?

— Кѳвлă? Кулаквлă манам.

— Классло тышманвлă сѳдѳ, тѳдѳм мѳнѳѳт пѳлѳм. ѳдѳмвлăн лѳмѳштѳм кѳлѳсѳ.

— Мѳнѳѳт пѳлѳнѳм, кѳлѳсѳ.

— Ха-ха-ха, мѳнѳѳм тѳнѳ мыскылынатѳш.

— Мăнмăн когонѳнăн ышыштат сады вэлэ, иктѳжѳ мол гишăн попалтышаш ѳѳ.

— Молы гишăн кытыры, соикток мѳнѳ колыштам.

— Мѳнѳ ти гишăн тагынам кытыраш сѳрѳм дă нѳгыцѳѳт... — манын Ольош тѳнѳăлѳѳ.

— Ма гишăн?

— ѳаратымы гишăн молы...

— Сады пѳшă ѳаратымѳдѳм тагынам мѳнѳ пѳлѳм.

— Тѳнѳѳм ѳаратымѳмжѳм пѳлѳт ѳнѳѳ?

— Пѳлѳм.

— Мѳнѳжѳм ѳаратѳт вара ѳнѳѳ?

— ѳаратѳм!

Ти шайам Ольош колын колтышат, пѳрви шанѳн каштмыжы тѳтѳрăлăок шăлăнѳн кѳш. Сусу лин колтыш, дă тамам манмыла—шайам нѳгыцѳѳт мон ак кѳрт.

— Лачокок?—манын ѳады.

— Манѳѳ. Тѳлѳт, Ольош, ик шайам эчѳ шайышт пуѳм. Ваштыл, ороды вэлэ ит ман.

— Малан вара ваштылам! Шайышт, пыт колыштам.

— Ольош, тѳнѳѳ цилăок мѳнѳгѳнѳм шукырак пѳлѳт. Тымѳнѳѳ ылат. Тѳнгѳ гѳнвѳт, ѳартымашым тамам лѳдѳн, тѳдѳгѳц шѳклăнѳмѳлă, тошты сѳмѳнѳок малын анжѳдă? ѳдѳм ѳарата гѳнѳ, малан „тѳнѳѳм ѳаратѳм“—манын тѳрѳк кѳлѳсăш акли? ѳартымаш гишăн кнѳгѳвлăм шукылыдынам. Труйышы ѳдѳмвлăн ѳаратымаш гишăн вэлэ чѳдѳ сѳрѳмѳѳ. Пайан ѳдѳмвлăн—прѳнѳвлăн, корольвлăн, помѳшѳквлăн ѳаратымашым тѳштѳ анжыктѳнѳт. Нинѳн пѳшăштѳ укѳѳт, икăнă-иктѳштѳм ѳаратымыла кайын алталыл каштыныт. Пѳѳргѳвлăштăт, ѳдѳрăмăшвлăштăт икăнă-иктѳштѳм алталылаш вэлэ цацѳнѳт. Ик пѳш, коктыт ѳл ик вады иктѳдон, вѳс вады вѳсѳдон вѳрѳмăм ѳртѳрăт, шывшалыт, „ѳаратѳм“—манмы шайавлăм шайыштыт. Изѳш лиѳшăт, вѳсѳ докы кѳѳт. Тиштăт тѳдѳмок попат. Кымшы донат тѳдок. Тѳдѳ ма, ѳаратымаш ылѳш? Тѳдѳ—алталымаш, мыскылымаш, койырымаш. Шотѳш пиштѳдѳмăш ылѳш. ѳчѳ тѳгѳнѳ ѳаратымашымок благородный ѳаратымашѳш шотлѳнѳт... Пѳшă ѳштѳдѳок нинѳ ѳлѳн кѳрдѳнѳт. ѳѳрвѳм курымышты цилă вѳрѳ нинѳн алталымаш вэлэ ылы. Ровочѳйвлăм алталѳнѳт. Хрѳсăнѳвлăм алталѳнѳт. Икăнă-иктѳштѳм алталѳнѳт. Капитализмѳн сăндăлѳкшѳ алталымаш цилă ылы...

Плагѳ пѳрнăлăл колтыш дă Ольошын кѳдѳм нăлѳѳ:

— Тѳнгѳ тошты сѳмѳнѳ ѳаратѳн мă ѳлѳн ана кѳрт. Тѳнѳѳм, Ольош, ти гишăн тымдымыла агыл. Ышкѳ тымды-

шашлык ылат. Пустан, алталыл эртэрэш мәнмән вэрэмә укә. Йырвәш пәшәвлә, йырвәш шоаш цацымыла. Пәшә лошток йаратымашат лижы.

— Тынъ сәмбнъет йаратымашыжы маганьы бнъә лишәшлык?

— Шолын ләкшәи вәит ганьы ирә, тыл салым ганьы шокшы, кого вәит ганьы силан. Мәнмән бәлбәм вэрәмәжәт тэгәнәи ыләш. Иаратымашат тэгәнәи лишәшлык.

— Лач поэток ылатыш.

— Тиды эчә циләок агыл. Иктым вәлә йаратымаш лишәшлык, күм шанәт, тәйдим вәлә.

Плагим шәкләнбшәш, шукужымок пәлбәдәмәшәш ти шайа колмәшкәи Ольош шотла ылыы. Ти шайам кольат: „Бәлбәмәш сәмбнъ токо кушывләок кышкәвәк кушкын кәнбәт. Пәләшәт акли!“ — манын шаналтыш. Йаратымаш гишән Плагим шайажым шаналтал мишәт: „Нимагань шәкләнбшәш, алталымаш укә. Плагим пиш тәрәк попа“, — манын тумайалы дә:

— Плагим тынъ млойдәц ылат! — маньы.

— Алталәт, йдәир ылам.

Тәнгә манмәшәш Плагим Ольош кычыш дә цаткыдын сагажы әлтәлән шәндәш. Плагимжәи Ольошын пәлбәшәи кычыш дә йрзәш тынәлбәи:

— Тәвә, тәвә, тәвә... вәс кәнә тәнгә ит бшәи, тәнгә ит бшәи, — манәш.

— Бнъә кычә тәнгә бшәишәш? — манын Плагим эчә цаткыдыракын әлтәлбшәт, шывшаләш ганьок ылыы дә прохот сәгбәрәл колтыш.

Прохотәш Плагим Ольош провожайән колтыш, токужы кәш тәрвәнбш. Кәмәштыжок тамалан әнбәт ик мыры ышышкыжы нырыш. Ольош сәмбим ак мышты гынбәт, ашкәтмәи сәмбнъ изин мыраш тинәлбәи:

Ош савыцым йалштышыцат

Ик млойдәцым алталышыц,

Ик млойдәцым алталышыцат

Нәләш манын бнъәнәишәиц.

Сынзәәт шимәи шаптыр ганьы —

Мәләннә агыл пырылаш.

Тәйрвәт вәицкыж бәлбшәш ганьы —

Мәләннә агыл шывшаләш.

Кәпәт вәицкыж ваштар ганьы —

Мәләннә агыл әлтәләш.

Мәндәир тосым войышыцат —

Йәнгәт йылаш вәл йарыш,

Лишәл тосым войышыцат

Сынзәәт карштараш вәл йарыш.

Кытә поктән лыкмы годым соләшкы пырыш.

III.

Йырвәш шәйдәир вәлә. Кловой парсын савыц гань пәлгомым йылатән шәндәшмәи вуйжырдон йырвәш шыркәдәл шәндәшмәилә чучәш; шырал колтымыкыжы йужшы изи ыраж лин колтән, йужшы кого ыраж, кыды вәрәжәи шәйрән шыркәдәл шәндәшмәилә кайәш, кыды вәрәжәи шәзн. Цилә шыралмы вәрәштыжәи вуйжырыштыш тыл сотыжы пижнәи кодынәт, шәйдәирлә сотәмдәрә. Вәс статән шаналтымыкыжы, шактәләәт пәлгом чучәш. Шактә покшалныжы нәшкәм шәицшәи сарлала тәлзәи тәолгыжалтәш.

Тәгәнә кәнгәи йыдым садышты әл нырышты гынбәт, пиш вәсәлә. Садышты кәмәи годым тәшкәвлә, пүшәнгәвлә йдә кәквлән музык йуквлә шактәт. Тәвә тәшкә лошты, изиш палнырак тамагань изи әпшәтвлә молоттон шандалым шит. Ордәштырәк тәвә тәгү шәвәирым шакта, шишкышымат шиска...

Тәгәнә йуквләм колыштмы годым, сагаәт йаратым тәнгәт улы гынбәт, йукумат ат лык, йажоракын пәзәирнәт вәлә дә ольән пакыла ашкәдәт. Кәк йуквләм колыштмы лошты, кужынәр токәт вәицкыж йукшыдон сарлән миә кынбәт, тидәт музык йукла вәлә шакта.

Плагим политотдәлгәиц сәрнән толмыкы, тәгәнә цәвәр вадын, Ольош дон коктын мырым йуквләм бәжәрә пәлдәирнәи кәккә анзылныш изи пичәи сагашты колышт шәицәвәи.

— Амаләш кәмәшкәи дозорнавләм Ольош әлдә анчал сәрнәнә, — манын кәк мырым йуквлә лошток Плагим пырән кәш.

— Айда, — манбәт, Ольош кәи нәишәи.

Коктын ольән ашкәдәш тәрвәнәвәи. Кәмәи лошток:

— Кәиләт оролывләм нәитәри провәрайышәш,

— Варажы коньушныы доко анчалшәш, — манбәт, Ольош Плагим киткәиц кычыш, мәнә эчә иктым тынәгәицәт Плагим йадаш сәрәм ылыы.

— Мам вара?

— Ынъан комсомолэцвләм, колхозныквләм, амбарвләм, садывләм, нырвләм, коньушным, ййрәнвләм оролаш дозорвләм бштәш кәләш манын помполит кәләсән маньыц?

— Маньэ.

— Тиды цилә йажо. Сады пыдыртән кодышынавләштәм кынам мона? Кыцэ моаш лиэш? Тидым йадшаш ылы. Дә токынажы политотдьялгыц толаш шүдәмблә ылын.

— Кыцэ моаш лиэш, тидымәт кәләсәнйт.

— Малан ынэ кйзбит йактэ йукумат ат лык? Мам?

— Пыт оролаш шүдэви дә колхозныквлә лошты ынгылдарымаш пәшәм пыт шйндәмблә маныт. Тынәм вара кү кыцэ пәрви блән, кү эксплоатйруйән, кү мам бштән, тидым цилә вйкбй лыктыт.

— Ну, йара, дыктыт, варажы?

— Кулаквләм варажы колхозгыц лыктын колтымыла дә пәшә бштәмәштбй самокритыкбй шәрбмблә.

— Кү толэш? Шагалда!—манын пүэргбй йук тйрүк шактән колтыш.

Ольош дон Плаги тйрүк шйп лин колтэви.

— Йыдым мам каштыда?! Йук сәдок тэргә.

— Ышкбйынвлә, — Ольош попалтыш.

— Кү бшкбйынвлә? Парольда?

— Плуг,—Плаги кәләсбш.

— Оролывләм, дозорвләм провэрййәш ләктындә эчэ. Эх-х, провэршыквлә! Тәнгәлә когон шайышт толмыкы, уштышаш вэргбйцок амалышжат шижэш,—манын Митрин Ляксэ ваштылэш.

— Малан бшкә ороләт? — Ольош йады.

— Цэрот шон. Тынъәт ит монды, иргодым кйләтбй тйләт оролымыла—маньы дә Митрин Ляксэ вәс шайашкы ванчән кәш:

— Топылот коктын икараш кашташ тйнгәлбндә. Ма вара тиды? Пурэш, худаш? Мотри худа нымат бнчбй ли...

— Нымат худа лин ак кэрт, Ляксэ Митрбйч, со йажо вәлә, лиэш. Ти гишән прәдсәдәтбй вуйәдымәт осовын ит ломайы, моывләм тумайаш кәләш,—манын Плаги тйкблән пуш. Дә Ольошлан:—әлок молы вәрәлә.

Пуэргбйвләлән гбнь, со мыскылаш лажы,—маньы.

Кйләт дорц икманьар карангәвәт, Ольош Плаги сагарак цат пйзбйрнәлыбй, нбжәлгбн попаш тйнгәлыбй:

— Ик кәчок эчэ „йаратәм“—манын Плаги, тбнь пспышыц. Мбнь ти гишән эчэ изиш кытыралнәм... Тбнь сагаәм тәвә ылат. Йаратәнә гбньәт, бшкбмнән пәшә. Мбньбйм тбнь тә йаратәт, тә агыт? Мбнь кйзбит иктбй йадаш сөрәм ылы: „йаратымәм“, әль „тәнгәм“ тбньбйм маншаш? Кэрәк кыцэ манмыла гбньәт, йаратымы годшыла вәлә изин пбйжән попаш попаза...

— Йаратымы годымжы ма, пбйжән шайыштыт кыцэ?—Плаги йады.

— Ам пәлбй, йәл тбнгә попат доко.

— Тбньбй йәл шанымашым вәлә шайыштат ылын виднбй.

— Кольбй? Мбньбй бшкә шанымәмбймок со шайыштам.

— Тбнгә гбнь, йаратымы гишән кыцэ шайыштмыла манат?

— Ам пәлбй.

— Ну, вот, ат пәлбй әдәмбй йаратәт гбнь, йук лыктәок йараташ лиэш. Йук лыктәок.

— Маньэ, Плаги, тиды „лачок“ мбньәт колынам. Пәрви, шукәрдбй пырса кугижә годымок, Иван лбмән ик млойәц Вөдөсә, лбмән бдбйрбй кым и йаратән блән. Тбнгә гбньәт, тиды гишән иктбйләнәт ик шайамат кәләсбдә. Вөдөсә марлан кән колтымыкы ижбй. Йәәрнә пазарышты тидбйм Иван ужынат: „әх Вөдөсә, тбньбйм пиш когон йаратәм ылы вәт, кым и йаратән каштынам“—манын. „Ныгынама тбньбйм йаратыдәлам, йараташ омынбшәт уштәлам“—манын бдбйр бйрбктән пуән.

— Тбй Иванәт ороды ылын. Вөдөсәәт сәдбйнонок йаратыдә.

— Малан?

— Йаратымашым, шайыштәок иктә статьян соикток пәлдбйртәш лиэш — Кыцэ?

— Сбнзбш полкышкы ләкмбкбй, пүкшбйм моло пукшалтышаш. Колхозышты пәшә бштбйм годым икараш шагалшаш, палшалталшаш моло, пазаргбйц толшыла, әль комсомольски погынымашкы кәмбй годым, кидбйм

моло кычышаш. Паша бштбмашвләм совэтэйбшаш...

— Тиди йаратымаш ылэш?

— Ма, бньэ?

— Иквәрэш ровотайән кашмаш. Советэйбмаш. Палшымаш. Вот ма. Палышблэ эчэ шайыштэш, — манын когон попалтән колтыш.

— Чён шайыштатыш.

— Самынь, большы агым.

— Тынэ гыньбй йаратымашым мбньбй ам палы. Йаратымым ужтэлам, — Плаги маньят цәрнәләбй.

— Мбньят ужтэлам.

— Тынбй, тэвэ, Ольош, йал ганьы атыл. Ужмат топылот шоэш. Цилә совэтэйбш йаратэт, пашаштат палшэтат тыньбм йаратамыла.

— Тынэ гыньбй, кыцэ тыньжбм маншаш — „йаратымы“ аль, тәнгәм?“

— Йаратымы тәнгәм ман, тиди сәк йаралэш толэш.

— Тынэ гыньбй йаратымәмәт, тәнгәмәт ылат кыцэ?

— ...?

Попән, попән коньшны докы мизбй. Нинбм Сбмион вәш лият, шайыш талаш шбндбш.

— Каштмаштәм, мбньбй со шанәм Сбмион тынәлыбй.

— Кышты каштмашты?

— Оролымы годым мбньбй ныгынамаат ам шбнзбй, со каштам. Тэвэ ти катшмы годым со шанәм.. Мбньбй шанымәмдон, колхозын оролывләм пивләят вашталтән кәрдыт.

— Пивлә манат? — Плаги сәрәлок йады.

— Маньэ, кышты мам оролымыла цилә вәрэ пивләм шагалташ кэлэш. Шукәрды агыл, мбньбй газетым лыдынам. „Москвашты магазинвләмәт ик өлицәштй пивлә цилә оролат“ манын сирбмбй ылыы. Йажон тымдән шбндбмбкбй пи пиш йажон оролән кәрдэш вэт, шолат, тупынь шанышат ик ашкылымат миән бнәштбй кәртәп...

— Да-а, Сбмион тыньбн шанымашт лачок ылэш, — манын Ольош кытырәлят, — ну мälәннә пакыла кәэш кэлэш — маньы дә тәрвәнбш.

Кавштавичыштат оролывлә ак амаләп.

Садывичбй оролы вэлә анчалашна бндэ кодын, — Плаги ваштылалы.

— Колышт доко, Плаги, мбньбй Сбмион гишән шанәм. Тиди аньят тама-

хань комсомоләц ылэш. Йужнам гынь пиш пуры, мам шана, цилә шайыштэш. Йужнамжы, гынь пиш сылык тидбгбц ик шайамат колаш акли. Пи гишән шайыштмыжы гынь пиш тәр ылэш...

— Коргбштбжбй тамахань кого ойхыжы аньят ыланәжбй дә, паләш акли. Сбмиондон икәнәк пытырак кытырәләш кәлнәжбй, тидбгбц цилә пәлән ләктәш кәлэш...

Садывичбй оролыат ак амалы. Пыт оролат.

Ольош дов Плаги токыштыла ашкәдәвбй.

Изиш лият, кәчбй ләктбй.

IV

„Йыгы вблнбш
Вбйт вәкшбжбй,
Ма пиш талашән
Йангыжа?“

— „Кү вәл тәхән ойхан мырым мыра? Малан ойхыра? Кү тидбм обижайән?“ — манын кбләт оролыамашты Ольош тумайән шалга. — „Йытат шуку лин. Шукәш агыл, әптәнвлә тэвэ мыраш тынәлбйт, тидбй йыдым мырән каштэш“.

Ольош тәнэ шана гыньят, мыры йук эчэ шакташ тынәлыбй:

„Мәнмән шбнзә вбйт
Миән шон виднбй,
Сәдбндон талашән
Йангыжа“.

„Йори пакыла колыштшаш, пбйтәри вэлә ти мырым мбньбй колам. Бмбрәт годшы мырок агыл вара?“

„Күкшбй нырыштыш
Мардәж вәкшбй,
Ма пиш талашән
Сәрнә?“

Мәнмән ойхына
Миән шон виднбй,
Сәдбндон талашән
Сәрнә.

Куги лоштыш
Шбжвбкшбй,
Ма пиш ойхын
Мыра?“

Мәнмән шбнзәвбднә
Миән шон виднбй,
Сәдбндон ойхын
Мыра“.

— „Тама ти йукым колынам, пәлбимбәлә чучам. Күн йук ыләш. Сәмбйрбк йук, мырыжы гынь тошты. Папавлә, бидбйрбштб годым ти мырым мырәнбт ылын вәкәт. Сәдбндон ти мырым мбнбб колтәлам... Маньә. Мары лошты шуку ойхан мыривлә ылыныт. Сәмвләштәт ойхан. Ойхыраш пәрви вәр шуку ылын. Нурда, пайанвлә пбзбйртбмбм марәтвлә мырышкы цилә сәрәш цаәнбт. Мыры йукдон ойхырәнбт...“ Пакула Ольош шана ылы дә, йал йук шакташ тбнгәлыб... „Кү вара, каштәш?“ ышышкы пырән кәш.

Пичб шайыцына толшы әдәмжәт тәвә кайын колтыш. Руш выргәмән бидбйрәмәш вуйым вуйстык цикәнәт, ольән ашкәдәш. Кидшбм шайыкула кычән. „Лач пүәргбләок ашкәдәш. Атьәм, кого ойхы годым тәгә кидбм кычаат, пөрт мычкы тәгә кашташ тбнгәләш ылы. Тидбм әвәм ужшәт: „худа салтакла ит сәрнб ыләжб, ситә!“ манын цәрә ылы... Ти бидбйрәмәшбнәт ойхы улы виднб“— манын Ольош шаналталы.

Ти нүжвәц бидбйрәмәш кбләт турә шоат, шагалалы дә, кымык бштбм вуйым лүктәлыәт, когонок:

— Кышкы кәм вәл?— манын колтыш.

Тәгә манмыжы годым, кбләт огол сага шалгышы Ольошым тидб цаклыдә.

Ольош тәгәлә манмәшәш цбтән бш кәрт:

— Кәшбжб кышкы вара кәнәт?— манын йадылдал колтыш.

— Әдәм тиштб улыш, мбнбб цаклыдәламат.

— Әдәмтә кыцә кбләтбм кодәт? Коньәшнб оролы лишәшлык.

— Ә-ә, Ольош ылат.

— Лызукыш, кү вәл толәш, манам, рушвла манмылә „сколько лет сколь ро зим...“ Кышәцбнлә, магань писән ймы вара сәрән толын?

— Мбнбб? Бшкбмнән сәндәлбк кбцок толынам. Канькуләш толынамат тбвәш сәрнәм...

— Тбнь мырышыц?

— Мбнь.

— Магань архивышты вара, магань мәшәк пиндашты ти мырыжым мон лыктынат?

— Әдәм ойхыра гынь, тамамат мон лыктәш. Скушна!

— Скушн-а-а?! Ольош цудәйән йады.

— Маньә, скушна.

Токуна толынам гынь, бндә вбц кәчб шоәш. Иктбндонат ти вәрәмәштб прамой кытырыдәлам, иктбндонат вәсәлән попалтәнәт анчыдәлам. Вәрәмә пиш худан, лүдын әртә. Сола магань, вәрәмәжәт тбгәнбк. Тымәншббраквләйт укә. Кышкы кән пырәт? Олицәшкб ләктбм. Мырым мырышым.

„Скушнаат мырым, мырышым... Савикән Таньилән Лызук махань кого лин шбнзбн... Лачокок, кынамшән ужтәлам, иктә 5 и тама шоәш“— манын Ольош шаналтыш.

— Скушна, манат. Тәгә шанаш вәрәмәжбмәт мбнь ам мо. Ровота пиш шуку улы.

— Ровота ородывләм йарата.

— Тидб—тошты Лызук, мам гбньәт ум тбнбб кәләсб.

— Ум... Умат кәләсәш лиәш, мбнь солашкы ровотайаш толтәлам.. Кәнәш толынам...

— Кышты вара тымәнәт?.. пәшәм бштәт?

— Самарышты... тымәнәм, пәшәмәт бштәм.

— Махань учрәждәнббштб?

— Драмстудыштб.

— Ә-ә... пиш йара, значыт советски ровотнбк ылат? Пиш йара, пиш йара.

— Тбнгәлә тәвәш, манат.

— Вара, артыствләм анчәтәт, нбнбн скушнаштымат пәләш аклиш... пиш вәсәлә ылыт... Малан тбнжб вуйым сәкәт?

— Попаш йарал әдәмвләм моаш акли.

— Пожалысты, давай кытырәнә. Искусствы гишән моло гынь, мбнь пиш кытырынәм, пиш пәлбимәм шәш. Тбнбб ти гишән тымәнббнәт, мбләмәт палшән пуән кәрдәт.

— Тымәнбмб годымок тидбвлә гишән шайышт нәрәт.

— Кыцә ынә кәнбнәт? Мам бш-тбнәт?

— Пиш потыкәләок, Ольош, йадат? Кыцә мбнь кәнбнәм, циләок шайышташ лиәш кыцә? Бидбйр икшбвб ылам вәт. Кыцә вара кәләсбмблә?

— Ёшкә „скушна“, — манат. Кәнй-мәт гишәнәт бнәт шайышт. Тынъём пәләш пиш йасы... Мә, тәвә, комсомоләцвлә доны тишты ой-ой магань пәшәвләм ёштбләннә! Өрәт... Вот... вот... Тынъәт пиш когон кәрәл ылат. Пиш когон ённә. Пнъимайәт? Самой кәрәл жәпәш толынат. Ну, Лызук пәлбмбй ганъок толтәлат вәл? Ти унәшок спәктакылым шбндбмблә. Видбшбй укә. Тынъбй тымдән кәрдат. Дә тымдаш вәлә гыцә? Тидбй практыкы, тынь вәт ти пәшәдон спәциалист ылат. Комсомоләцвләлән кәләсбмбкәмжбй, кыцә сусу линәштбй, манын Ольош ёшкәжәт когон сусу лин шайышташ тбнғәлббй.

— Мбләм кәнәш кәләш. Пиш когон йаңыләнәм, — манын турнаракын Лызук кәләсэн пуш.

— Ёрвәзбй икшбвбвлә лошты йаңылымәтшәт шөрлән кәә. Вәрәмә әртәрбмбжбмәт пәләш ат тынғәл. Толмәдбм колмыкы, спәктакыль шбндбмәш пәшәштбй спәциалист ылмәдым пәлбмбкбй, ёрвәзбйеләштбй мам ёштбнәштбй, ой, ама тәлббй.

— Мбнббй кәнбнәм... Ам йәрсбй. — манын Лызук әчә лыжнаракын кәләсэн пуш.

Ольош ёшкә турәжбжбй: „Магань мәщанкы, со ик мырыжым мыра“. Тәнә акли гынь, вәс статъан йори путайән аңчышаш манын шаналталъат, вбллок:

— Ну, ёшкә пәләт... Әдәмлән нъвольә пәшәм ёштбйктәш акли... Кү кыцә шана вәт. Йужшы, аһнәт, тәнгәәт кәнәш шанышывлә улы. Коктын. Вбйт тбйрбштбй. Йыдым, Ольош мыскылымыла тбнғәлббй, обәзәтбйлнбй тблзбй лижбй. Тблзбйжәт пбл логбйц шоәншоән аңчалжы. Тблзбй укә гыньбй, ну йужнам тблән ййт моло лин колта, тбнан тблзббм Моссәльпромышты заказаш вәрәштәш. Дә әчә иктбм мондышым: обәзәтбйлнбй шбжвбк лижбй. Жава әль вбйт ўшкүж йуквла шактат гыньәт, тәнгә кәнбшбвләлән соикток шбжвбк йуклаок чучәш. Сага шбнзбшбжбй ствхотворәнбвләм сирбшбй лижбй. Ак мышты гынь, йәлбн сирббмбмәт кнбйгәгбйц сирән нәлбн „мбнббн“ манын лыдын пуаш лиәш.

— Пақыла, тынь Ольош ит шайышт, мбнь пақылажы шайыштам. Шайа толшәш кәнбшбвләштбй, сады

лошты шбнзбштбй — манын Лызук тбнғәлббй. — Мобй шайа лошты искусствы гишәнәт шайыштышты. Шәкспирбн драммывлә гишән, Бәтхсвәнбн, Римский Корсаковын музык сәмвлә гишән кытырышты. Ёдбйр икшбвбжбй „Пикывбй дамы“, „Кармән“, „Фауст“ опәрвләгбйц мырывләм мырыжы. Мбнь шанымәмдоны, тәнгә вәрәмәм әртәрәш чучат худа агыл. Тидбй полный кәнбмәш лиәш. Философвлә попымыла: „физичәскиәт, моральныат кәткбвлә кәнән кәрдат...“

— Матъәри, матъәри доны, матъәри нбйгынама т ак йаңылы... Тынъбй тбрбк кәләсбй: спәктакыль шбндәш, значит, тбнббй бнәт палшы?

— Матъәри, йаңылаш ак йаңылы гыньәт, цилә живбй органызмбшток кәткбвлә улы. Нинбштбй гбнббй йаңылат. Кәнбнәштбй, — манъат, Лызук ёшкәдурәш шаналталъат: „Пожалы Ольошдон лачокок вәрәмәм әртәрәш скушна агыл. Әтвәм шайыштымыат бштән шокташ лиәш. Сәк когожок пәлбшблә кайаш кәләш. Кышты пәлбмәш ак ситбй гынь, тбштбй алталымашдон нәләм“.

— Спәктакыль гишән таки йукумат ат лык. Ат палшы гыньәт, сойток шбндәнә вәт.

— Ёшкәжбй мадат?

— Мбнббй малан ам мадт? Цилә комсомоләцвләок мәнмән мадыт. Иктәт ак отказеп.

— Тынғә гынь, палшәм.

Кәчбй ләкмбй вәлнблә йакшар вбйцкбйж парсын кәчбй йалвлә пблкомым йакшарташ тбнғәлмәшкбй коктын мамшон шайышт шбнзәвбй. Лызук кәәш тбнғәлббәт:

— Тагачы вадәш ёшкбмнән сәдышкы миок, магань пйәсбвләм шбндбмблә, айыраш тбнғәлбнә, — манъат, ыжар сирәм вблнбш иктәт тбкәлтбмбй лывшәш, паштәкшбй кишәвләм кодән, Лызук токыжы ашкәдбй.

V

„Мам ёштбшәш? Мам ёштбшәш? Махань әдәм ылам. Рәшбмәш ак ситбй. Шаналтән миәтәт, пиш когон лудбш. Шудбмбштбм ат бштбй, тбнәмәт бблбмәш агыл. Тынәм бблбмәш пбйтә. Әтвәмбн эргәт тбнәм мбнббй ам ли. Тагачы йактәок әчә әтвәм шуку рәдбй попыш:

— „Э-э, эргѳм, ит ойхыры. Мѳнѳм вѳлѳ колышт. Курымѳшнѳ ситѳ. Тѳйлѳтѳт кодѳш“—манѳш, ылыы.

„Конѳѳшнѳ улы. Иктѳ вѳрѳ тайѳн шѳндѳнѳт, тагышты рок лошты ши, шѳртнѳбѳвлѳштѳт кѳйт ылнѳжѳ...Атѳѳм шѳдѳмѳм ти вадны бѳштѳмѳкѳ, шѳртнѳѳмѳт, шимѳт ѳтѳѳм пунѳжѳ. Ик статѳн шаналтѳн колтѳтѳт шидон, шѳртнѳбѳдон когѳ пѳшѳм кѳзѳйт бѳштѳш линѳжѳ. Шѳйѳ толшѳш кѳшѳш „Торгсинѳшкѳ“. Толыкы бѳшкѳмнѳн халашкы ак йары... Ордѳшкѳ кѳмѳлѳ... Э-э, тѳдѳмѳт ам цаклы, шалдонны кѳмѳлѳш... Тѳнѳм ши, шѳртнѳбѳ улы ылымѳжымат иктѳт ак цаклѳп. Ул халавлѳштѳш „Торгсинѳшкѳ“ сдѳйѳн колтышашат, коверкотывѳй костѳуым... галстукым... ош тыгырым... карманный цѳшѳм... велосипѳдѳм нѳлѳн шѳндѳшѳш... Эх-х маханѳ бѳлѳмѳш линѳжѳ! Тошты мары-манмыла „ѳѳрнѳѳ“ бѳлѳмѳшѳт агыл“. Варажы?

Тѳнгѳ шанѳн Максин эргѳ Сѳмион конѳушнры сагаш кѳшкѳ вѳлнѳш шѳнзѳш-шѳнзѳшѳт, тырхѳн бѳш кѳрт кѳнѳбѳл шагальы дѳ, курымыштыжы ижѳ пѳтѳри тавак шывшмы шон колтыш, конѳух пѳртѳшкѳ пырышат, иктѳт укѳ ылыт гѳнѳѳт, окнѳа анзылны кишѳ тавакым пѳтѳрѳшѳт, тылым пѳжѳктѳн, тѳгѳ лѳктѳт, шывшаш тѳнѳлѳбѳ. Кокѳнѳ тама шѳкшѳм нѳлѳн колтышат, хахыралтѳн колтыш, тавак шывшмыжы ѳрѳкѳ йѳумѳ годшылаок вуйышкы ольѳн кузаш тѳнѳлѳбѳ. „Цилѳок шывшын колтымыкы пожалы йѳкшѳт лин колтѳт“ манын Сѳмион когоракынок шѳйышт колтышат, кѳшкѳ докыжы мѳнгѳш кѳш дѳ, шѳнзѳш вѳлѳ тѳнѳлѳбѳн ылыы, тѳвѳ колхоз правлѳнѳбѳ дорцѳнла мыры йѳк шакташ тѳнѳлѳбѳ.

— „Спѳктакыль тѳнѳлѳмѳшкѳт ѳрвѳзѳбѳвлѳ кыцѳ вѳсѳлѳйѳт,—Сѳмион шаналтыш.—Пишок йѳжон кѳнѳн мыштат. Мѳнѳбѳн тѳвѳ вѳсѳлѳйѳт укѳ. Тонна вѳсѳлѳ агыл, бѳлѳмѳшѳжѳт укѳлѳ чучѳш, цилѳ вѳрѳ тошты годшы кыпыш, шапыш пышла вѳлѳ чучѳш. Йѳл вѳлнѳ вѳлѳ изиш бѳлѳмѳш кѳйѳш. Тиштѳ вѳлѳ кит-йѳлат куза“... Ольѳш тѳр ѳдѳм. Шѳйыл ышыжы нѳмат укѳ. Мам цѳна, тѳ сѳмѳнѳ шѳм вѳшт ровотѳйѳ. Тиштѳ силажы. Нѳлшѳш тагачшы спѳктакылым, кок ѳрнѳѳ годшѳн йѳмдѳлѳлѳбѳ вѳт. Лѳзук тожы

„ѳдѳм“, пѳтѳри палшаш цацыш. Вара гѳнѳбѳ нѳ тѳвѳ, мѳнгѳшок ыдыралыы. Тѳр ровотѳйышы ѳдѳм нѳгынаमत тѳнгѳ ак бѳштѳ“.

Колхоз правлѳнѳбѳ доны йѳквлѳ шѳп лин колтѳвѳ. Спѳктакыль тѳнѳлѳлѳтѳ.

Конѳушнны оголышты шалгышы рѳцѳкѳм нѳлѳш Сѳмион китшѳм вѳктѳлѳтѳш дѳ, вургымла кидшѳбѳгѳц ош савыц пѳдѳш кѳнѳазы. Изѳ, цѳбѳѳ мыны ганѳат акли.

Сѳмион тѳдѳм ужын колтышат, вуйыштыш ѳпшѳт шагалт кѳш. Монгыр пѳжѳлтѳш тѳнѳлѳбѳ. Тѳлзѳѳ сотѳш савыц пѳдѳш кѳрѳнок кѳрѳш. Тѳдѳм ужын ѳтѳѳжѳн шѳйѳат „Имнѳвѳлѳлѳн тѳдѳм пуок“ манмыжат вуйым пыролаок пырола. Шѳйѳжы йѳвѳѳжѳ, дѳрѳвѳннѳй маслыдон вуйым шѳрѳн шѳндѳмѳл ганыы. Вуйым вѳс шанымаш молотон шимѳлѳок лѳчка: Имнѳвѳлѳлѳн мушнѳакым пукшѳн колтымыкѳт, нѳнѳ колат. Колхозышты пѳшѳ пачѳш кодаш тѳнѳлѳш. Ныр вѳлнѳ кѳндѳ прѳмой акли. Колхознѳыквлѳ шужѳн бѳлѳш тѳнѳлѳбѳт. Вуйна-матшы мѳнѳбѳ лиѳм. Тѳнгѳмѳвлѳѳт мѳнѳбѳм цилѳн тѳрѳнѳ анчаш тѳнѳлѳбѳт“.

Ти шанымаш вуйыштыш цилѳ шанымашым сѳнгѳн шуш.

— „Ма лиѳш, лиѳш ѳтѳѳмѳн шѳдѳмѳшѳжѳм ам бѳштѳк!“—манын Сѳмион пѳнгѳдѳн рѳшѳш. „Йѳл ѳксѳк лимѳдон тѳнгѳлѳм цѳкѳн колтымыдонны, бѳштѳмѳл благополучи ак кѳл“.

Тѳнгѳ шанымы лошток, мѳндѳрнѳшѳ вѳс шанымаш ышышкы пырыш. „Изиок ѳчѳ ылам ылыы. ѳтѳѳм нѳзѳр ѳдѳмвлѳлѳн кѳндѳм кѳсѳлѳ пуѳат, нѳнѳбѳм ровотѳйыкта ылыы, ровота тѳрѳжѳмѳт нѳмат ак тѳлѳ, кѳндѳжѳмѳт мѳнгѳшок нѳлѳш ылыы. Икѳнѳ мѳнѳбѳм, 9 иѳшѳм, ик пут солотым намал толаш вѳкш докы колтѳн. Вѳкш докы мишѳмѳт колымы комдым моло солотымок пушымат, намал кѳш тѳнѳлѳбѳм. Сила ак нѳл, мѳшѳкѳм шѳндѳшѳмѳт вѳкш торанок кодышым. „Намал толаш силаѳм ак нѳлѳт, ти гишѳн ѳтѳѳм мѳнѳбѳм шин шѳндѳшѳт, кок кѳчѳ тѳрѳвѳнѳнѳт шѳм кѳрт вѳт... Пѳлѳк-турѳк тѳрлѳнѳмѳкѳт прѳмой акѳт пукшы ылыы... Тѳхѳнѳ вѳрѳйѳшѳ ѳтѳѳм ылѳш... Шу-кѳрдѳ агыл, комсомол собраны ли, тѳдѳт Сѳмионлан нѳгынаमत ак мон-

далт. Ти погынымашышкы политотдэалгыц помполит толын ылыы... Садыштыш олмавувләм пыдыртэн кодымашэш, комсомолэцвләм когон выршыш. Тэвэш шайажы: „класс лочымашта ак ситби. Сэдбндон, кулак йыхвлә тупынь пещавләм бштби-лбит гбньят, тә нымат ада үж... Кыдыжы, аньят пәләт гбньят, попаш шекләнәт. Тонышты бльбмашбштби гишәнәт комсомолэцвлә циләок ак шайыштәп... Ти шайавләм шайыштмы годым помполит мбнь вблкәм топылот анчыш... Комсомолэцвлән актывнбсть чбды гишән попэвби... Мбньбмәт вырсэвби“.

— „Атьәмок иктәжбдон садыжымат локтыл кодыдә вәл? Тырлай, навөрнб атьәмок вәт... Садышты Ольош трупкам мон... трупкам... Атьәмбн трупкажы шошым тэгәнб агыл ылыы... Ик вөрәмәштби пумагадон моло шывшын кашты... Эх, ты, чорт... атьәмбн трупка ылыныш, малан кбзбт йактә ти гишән нымат шаныдәлам... Значыт... садыштыш олмавувләмәт атьәм пыдыртэн кодән... мбньб, трупка йаммыжым пәләнәм гбньят, кбзбт йактә кәлэсбдәлам... Эх-эх, эчә комсомолэцылам, Ләннбнбн патрәтән комсомольски билъәтбм намалыштам... Намыс... Ну, тидбм мбньб тбрлән кәрдәм... Сотәмжбдә тбрк цилә пәльбәмжбм Ольошлан шайышт пуэм... Сволычвлә, йәл труйвам пйтәрәш вәлә шанат!.. Иргодым соикток кәлэсәм“.

Мам шон шанымашдон кәнгбж вады пиш ольән шывшылаты.

Спәктакыль пбтбшәт, шайыштшайышт, ваштыл-ваштыл, халык шәләнбш.

Халык паштәк йуквләәт чбдәм, пбтән миэвби.

Изиш лиәт, сола покшалны әптән йуквлә шакташ тбнгәльэвби. Нинбн йуквләштби шбргбштбш йук мүгбрәлтмбләок сола кок вуйышкыла мүгбрәлтәш тбнгәльэвби.

Аптәнвлә цәрнәләл колтәвәт, мбнгәшок сәндәлбк тырлыш.

— Сотәмәшәт мбндбр агыл, бндә йит әртә манын Сбмион шаналтыш.

Пүшәнб вуйыштыш бльштәш, изи мардәжәш тәрвәнблмбжбдон тыр йыдым пыдырташ цаца... Коньушнбшты имнбивлә шбльбм качмы йук шакта. Тагышты мбндбрнб, тә ны-

рышты, тә карәмбштби ыгыр дон прәчука йуквлә шактат. Садышты, тамахань изи кәк, йәлгыцәт анзыцок бшкә мырыжым, мырыкалән шбнцә.

— „Тырлай доко? Ма, ти йуквлә лошкы вәс йук пыраш цаца... Эдәм ашкәдмб, йәл йук ганьы... Тэвәш, изиш цәрнәләл колтыш, эчә сирәм мычкы ашкәдмб йук шакта“,—иктә сәкунды нәрб Сбмион бнбәнбдәок колыштал шалгышат: „эдәм йәл йук ыләш“—манын бнбәнбш. „Ольош тә Митрин Льәксә оролывләм провэрәйәт... Омыштат ак шо“—манын шаналгышат:

— Кү йыдым каштәш?! Коньушнбш дсны ма кәләш?—манын йадын колтышат, йәл йук шактымы докыла кок гәнә ашкылтыш... „Пропускда“!

Ти нүжвәц изин, сотәмдәрбмб тблзбм, шбдбврләм куштылгы, луды пбл ләвәдәш тбнгәльб.

„Тагачы лывш когон вазәш, кбзбт ток магань йуалгы, ыжат... Йәл йук шактымыжат мбләм чучын вәлә вәкәт, тошты мары шамакла: „лүдшб карак, тбшкәгбцәт лүдәш“, маньы постолок. Кү вара кбзбт каштәш. Коньухвлә кбзбтөк ак толәп. Ама-лат“—Сбмион шана.

Ашкәдмб йук эчә шактән колтымылаок чучы.

— Анчалышашок,—манын коньушнбшн әмпичб вәл стьона докыла чбнбрәкок Сбмион ашкәт кәш. Анча: бдбрәмәш.

— Әй, кү, кәләш, мам тбштби шалгәт?—манын сбгырәл йадын колтыш.

— Гульәйәм... нымат ак кәл,—манын бдбрәмәш кәлэсбш.

— „Лызук“—Сбмионнын вуйышкы шаналтымаш кәрблбтб.

Тәнгә шаналтымашәшөк тидбн лишкок Лызук миән шагалы.

— Ма кәләш?

— Бшкәок пәләт.

— Мам?!

— Бшкәок пәләт, мам шаналгымым, шаналтән колтәнок нбгынамаат бштәш акли..

— „Мам шайыштәш, мам кәлэсбнэжб?“—Сбмион шаналтыш.

— Мбньб ик йәладон тольым.

— Йәлам оролымы годым ак бштәп, йәләәт пиш кого гбньят, иргодым сотыкәчбн бштбмблә.

— Ма вара, пиш турнала шайыштатат?

— Караңок, иктәжбә эчә ужытат, мбйләм вуйнамат лиэш. „Орола гыньһат ӧрдбјвләм нәлбн миән,“ — манаш тынғәлбт.

— Мбнь ӧрдбј ылам кыцә?.. Сбмион, мбньб ӧрдбј ам ыл, бшкбмнәнок ылам.

— Тбньбм агыл, иктбмәт, конбушньы доко йыдым нәлбн мишәшлык ам ыл.

— Пәләм.

— Пәләт гыньб, йәла укә шалгаш, йәлбм ато сбгбрәл колтәм.

— Ат сбгбрәл... Бшкәок пәләт вәт... Малан толмәмжбм кәләсәшәт циләгәок акәл... Ләшәнгб әтьәтлән сӧрбмбм бштбшбт?

— „Лызукшы тидбм кышәц пәлә, кү кәләсән?“ — Сбмионын ышышкы пырән кәш дә, — магань сӧрбмбм?.. Мбньб нвмат сӧрбдәлам!.. Кәраң, кәок токәт, сәтәмбкб шайыштына, — маньы.

— Ит оратыланб... Мбньб цилә пәләм вәт... Мбнмән әтьәнәвлә иканьок ылыныт гынь, мәәт иканьок лишәшлык ылына вәт. Сбмион... Сәмка, шаналты доко, колхозвлә литәлыт ылгәцб, мә тәңә бләнә ылы кыцә? Пәрви изинә годым блбмәшнәм мондәнәт кыцә?... Мбньбн әтьәмбнәт, тбньбн әтьәдбнәт цилә ылы... Колхозвлә ливбтәт, вара худан бләш тынғәлбннә... Ләшәнгб сӧрбмәдбм бштәшок кәләш. Кадай пидбш лаштыкәдбм мбйләм, имньивләән оптән кодәм. . Тбньб конбушньы капкашты оролән шалгы.

— „Тәвәш, Лызукәт, магань „тымәншы,“ ой-ой!“ — молым нвмат тумайән бш мыштат, Сбмион бшкә турәшбжб попалтыш, дә кәләсбш:

— Мбньб пбтәриок оролы ылам. Колхозньык. Комсомольәц... Караң, тупыньшлә шайавләдон мбньбм әптбртәш ит цацы. Мә иканьы ана ыл. Самынь шанәт. Караң!

— Мбньб нвгышкат ам караң, мам тәргәт бштб, әль мбйләм бштәш ирбкбм пу.

— Сәйчас мбньб йәлбм сбгбрәләм.

— Тырлай доко, ит ородылань... Шукәш агыл, мбньб кого халашкы кәйәм. Кәнәт гынь, тбньбмәт нәгәм.

Солашты мам бләт? Тумайал доко? Бшләнәт бшкә вәт тбнь хоза кбзбт ат ыл? Цилә пәшәштб Митрин Лбксәм колышт... Ольошым.. Плаги мам шүдә тбдбмәт бштбдә акли... Мбнь сагаәм кого халашкы кәтәт, бшкә хоза лиәт... Иквәрәш бләш тынғәлбнә. — Ситә! Лызук, ти гишән тумайалам, игродым. Кбзбт әлдә, йук бнчб ли.

Лызукым Сбмион кычышат, капка докыла видән кәәш тынғәлбб. Лызук кидәш йәрнән шбндәнәт бнжбкә. Чуч ашкәдәш. Вара ужәш: лачок капка докыла нәгәә, бшкә тбрвбжбм Сбмионын пблбш докыларак бштбшәт:

— Напрасны локтәт. Лүдшб ылат. Икәнәштб рәпәш кәләш, — маньн попла. Шайавләштб пышкыдывлә, китшб ганьок шокшывлә ылат.

— Йара. Йара... Әлдә. Сәтәмбкб токына миәт, вара кытырәнә. Тбрук нвмат бштән колташ акли... Ато тиштб иктәжб ужытат, тамамат эчә маньт — маньн Сбмион Лызукым коньй дворгбц капка тбгб лыктын колтыш.

Конбушньы капка доко тольат, — Сбмионым шанымашвлә эчә мутәш тынғәлвәвб: „Сәтәмбкб Ольош токы миәмәт, цилә шайышт пуэм... Большы нвма статбанат тидбм тырхаш акли. Колхозын имньм пушнәштб вәт... Ти пәшәшкб эчә бдбрвләмәт шывшыт вара.. Ну, кыцә нинбм манмыла?.. врәдбтбвлә?.. кулаквлә? Мбньжб нинбм тайән урдәм.“

Тәңә шанымы лошток, тамалан әньәт, тидб пичб докыла анчал колтыш. Анча: пичб тбр мычкы кым бмблкә толыт. Тблзб сәтәмдәрән шбндән гыньәт бшкәштб ак кайәп.

— „Нинб... әтьәмвлә. Сидбр Иван“ — вуй шаналат колтыш.

Кидбштбш ридәкшбм кычышат, бмблкәвлә докыла кым ашкылым бштбшәт:

— Шагалда... Иктбмәт ам колты!, — маньн когонок сбгбрәл колтыш.

Аңыц толшы бмблкәжб йамын кәш дә конбушньы шайыц Сидбр Иван ләктбн шагалы:

— Мам вара сәсләт... вара...

— Караңда, ам колты!

— Ородышкы кәтәлат вара, Сбмион..

— „Тиды атыамын йук,“ малан вара кымшы эдемжи нымат ак попы.

— Кзыыток каранга! Сьмион эче сьгыралайы.

Сидыр Иван, ти нужвэц Сьмион докыла котылаок тьргэштйшят, ик кидшйдон пандым, вэс кидшйдон онгым шырал нэлы дэ:

— Мам саслэт, гад! Аль бшкймэ-дбм комсомоллан выжалэнэт?! Тырлы... Атыан шайамат колыштмыла агыл гын, куным бннэ колыштат вара? Сьмион анча: атыажы дон вэс эдем коньушны капка докыла лишблэмаш тынгальэвы.

— „Коньушнышкы пыратыш, мушныак пукшаш...“ Коньушны капка докы кэмаш вуйышкы валгынышлаок кэрблты; тэнэ шаналтымы нужвэцок Сьмион тырук Сидыр Иваным мышкындэн колтышат, коньушны капка докыла кыргыжаш тэрвэнш.

— Шагалда.. шагалда гадвлэ... „Кыра-у-у-у! имны-и сарайышкы пырат,—манын, кыцэлэ кэрдэш, сьгырэл колтыш.

Капка докы тырук кыргыж мишат:

— Каранга!.. Ам колты.. Кыра-а-а-у-у-у!—эчэт сьгырэл колтыш.

— Мам саслэт, цэрнэмэ, Сьмион, ородышкы кэтэлэт!

— „Эче атыамын йук! Эх, гадвлэ-а!“—манын, шанымы лошток, эче „кыраулым“ сьгырэш тынгальы. Пэлэ йактэт „кыраулым“ кэлэсэн бш шокты, кыргыж толшы Сидыр Иван Сьмионым ридакдон вуйгыц лывшал колтыш дэ тьдйжы кэнвазы.

VI.

Потольккэ дэ ныл стьонагэ ошывлэ. Нымагань картынат укэ. Покэнэт, стьлэт, краватат бэлыладон чиялтэн шьндбмь. Лакылэн шьндбмь сэдбйраштй ик сук лаштыкат ак, кай. Тыр. Окныа когон соты гынбат, окныа вашт ик пистбй вэлэ кайэш, болшы нымамат ужаш акли.

— „Кышты ылам, кышты ылам?“—манын Плаги шанэн кид.—„Сэдбйраштбй тьвэш туфлы. Ош плэватэльньицбй. Йал мычаш краватэ вуйышты тамагань хага лаштык шагалтымы...—Ма, пиш когонок потыкка вара! Ышышты тама кьбрбн кэмьлэ вэлэ чучэш. Нымат ашбндэрэн ам кэрт. Лбьвлэнэм, лым гань ош прос-

тинь, вьлнэмат ирэ йажо одьейал. Шалахай йалым тама тэрвэташ акли, мьндбрнбй каршта.

— „Йори кьнбьйлэш пугайэн анчышаш“—манын шанымы лошток, кьнбьэр вургы мычкы кьпым лукталаш Плаги цацышат,—акли, сила ак нэл... Тынэ гынбь, йэла тама йажоок агыл виднбй“ манын вьлкок шаналтэн колтыш. Ти изин подалтымашэшок, амаса пачылт кэшят, ош халатан бьдбрымаш пьрэн шагалы.

— Ма манат?—манын пышкыды йук дон йадылдал колтыш.

— Йэла йажо агыл виднбй,—манам.

— Малын вара? Йэла самой йажо...

— Кышты вара мьнб ылам?...

— Кышты—кышты? Тэвэш ылат,—халатан бьдбрымашэт йбйрэлталыбй.

— Тидым мьнбат пэлэм.

— Палэт гынбь йара,—халатан бьдбрымаш вуйгыц нбйалтышят — тырын киок, тьлэт шуку шайышташ акли...

Тырын,—манылдалы. Бшкэжбй кьдэжгыц мьнэшок лактын кэш.

— Хм... хм... прамой акат шайыштэп. Ну, йара. Мам бштэт? Иктэ рэдбй сьикток палэн шоктэм сай.

Изиш вэлэ вэрэмэ эртбйш, ош халатаа бьдбрымаш эче толы. Кидбштбйжбй поднос, подносыштыжы ик стопка шьшэр. Кок мыны. Калац лаштык.

Тидьвлэм Плаги ужат тама мьшкьбр коргыштбй нымат укэлаок чучын колтыш дэ, тьшаккок шужым годшы шьбьбьльбьт ышмашкы толын колтыш.

Толшы бьдбрымашэт, покэнбм нэлыбат, Плагин койка торан шьнзбй дэ, Плагим пукшаш тынгальы.

Пукшэн моло пьтэрбшят, мыны сукбм, кодшы калац лаштыкым, охыр стопкам подносышкы погэн шьндбшят, нымагань йук лыктэок, толмыжы годшылаок, пышкыдын ашкэт лактын кэш.

Тамазары амалэн колтымыкы шижешят, сэдбйраштбй, стьонашты шьрттбй ганьы тьолгышашы кэчбй йалвлэ мадым Плаги тьрөк ужын колтыш. Нинбштбй, пистбй бьлбшташ вашт, окныа вашт Плаги кимбй ош кьдэжбшкбй пьрэнбштат, тунбй изи мардэжш пистбй бьлбшташ мадмашэш иканэ-иктбштбм поктылыт, тьргэштблбйт, нинбм шуку анчэн кимбкьжбй авькклэ мадыла вэлэ чучыг. Сотывлэ, вэсэявлэ койкашты

кишй докы пырэнйт гйньят, шүмбйм, шанымашым сусуэмдят, бшкэ турэшй-штй мадыт.

Кэчй йалвлән мадмашвләм анчымы лошток, эчэят ма-шонвлә ышышкы пыраш тйнгальвэй.

— „Ашйндәрәшок кэлеш. Малан тиштй ылам? Малан йалым тәрвәтәштәт акли?... Тырлай доко, пйтәришй-гйцок шанаш тйнгальшаш. „Спектакыль ылы, тйләү вара“... Спектакыль пйтйшят, Ольош дон коктын скамйашты шйзйшнә. Пиц тыр, йажо вады ылы. Когоньнан анзыкыла иквәреш бйлымашнә гишән Ольош попыш: „икараш бйләш тйнгальмйкйнә гйньят соикток тымәнйаш пырахаш, ак кэл... Пйльмнәдон икәнә-иктйлән палшаш тйнгальбнә. Кныгйвләм икараш лыдаш тйнгальбнә. Тәвә тидй лач прамой йаратымашок лиэш... Вара тымәнйаш кәнә. Москвашкы... обая-тйблнй Москвашкы мол вәрә агыл... йара“—маньы. Мйньбй йукуымат шймлык, вуйым вәлә „йара“ манын мыкй бйштәлтйшйм... Тйләү вара Ольош мйньбйм токына провожайән кэш, капкашты айырлымы годем, розы пәләдйшйм пуш... Амалаш вазым... „Кыраул“ йук шактән колтышат, кйньбйлальбймәт, йукушкы төрөк кыргызым. Кок әдәм карәмбйшкйлә кыргызым ужын колтышымат, саслаш тйнгальбйм. Варажы, тамалан аньят, йаләш шокшын чучын колтыш, ышмаражышты клә ганьы, санзалн шокшы тот толын шагальы... Пакулажы... тырлай доко, ма вара пакулажы ма?... Кыргызшы әдәмвлә йамын кәвй. Изйш лият, ик әдәмжй Плагя докы мишят, ваштыләш ош пандашыжы вәлә. цйтйрә... Йалбйц пандыдон шйаш тйнгальбй. Шим шйнзәрәжшбйм йылатән шйндән... Пиш лүдйшлә ыләш... Тагыщәц аньят, комсомоләцвлә колхозныквлә... погынән тольвэй... Ти кок әдәмбймәт кычнйт, сady доктылшывләштәт нинок ылыт, —манын попат, Плагя цйрәштйм анчалаш цаца ылы да, ик әдәмжй пи лин шйнзят, тидйн йалышкы пырылаш кәчәлтй. Плагя чымаш, саслаш тйнгальбй... Тишак эчә цилә кйрйн кэш“.

— „Вуйышкыжат тамахань ак кәвлә аньят пырат“, —манын шанальталят, ош потолыкышты шим точки постол шйнзәрәжшккй тамалан аньят

кәрбйлтй. Шим точки анчымы сәмбйнь кушкаш, шәрләш, когоәмаш тйнгальбй дә цилә пөртбйм шимәмдән шйндйш. Вара ышкал лин шйнзй дә окньа вашт тагышкы ләктбйн кэш... „Эчә изйш лият, Плагя зйнзәм пачын анчыш, пөртйштй мадшы кәчй йаләләмәт бш уж, нинят тагышкы кән колтәнйт.

Кимй вәрбйштй эчәят ош стьона потолык дә тыр кбдәж киән кодын. Окньа ваштат пистй укшвлә кайыт, пистй бйбйштәшвлә логбйц кловой льянтә лаштык постол пйлгом кайәш.

Спектакыль шйндймбй вады, Ольош пумы розы пәләдйш кйпцбйк лйвәлнй ылымы, карәмбйшкйлә-кок әдәм кыргызымвлә Плагин ышышкы шүдй пачашок пырат.

Тәнгә шанымы лошты ирок, сотыкәчй, вады, йытвлә лач салтквләләок иктй-вәсшйтй паштәк әртәвй.

Прамой иктәт ак шайыштәпәт, тишкй пиштймбй годшән тамазар йытвлә, кәчйвлә әртәнйт, —Плагя акат пәлы.

Ош халатан, сйнзәлыкан әдәмвлә Плагим шуку пачаш шуку рәдй колыштыныт, сәмбйрйк пистй кйрвләдон, гипсдон йалжым шуку пачаш пидйнйт. Тидйвлә дорц вәлә больнйцйштй кимбйжймәт Плагя пыток цацлыш.

Кок кәчй годшән пәләт бндә тйнзәок ак каршты. Кйпбймәт кйньәр вургы мычкы Плагя лүктәл кәрдәш. Ош халатан сәстраат, толмыжы йбидә мам-шон шайыштыкала, увәрвләм мо-ло кәләсбйкәлә. Йасывләм анчән сәрнймбй годем, врачат тагачы шутьям бйштән кодыш:

—Шукәш агыл, комсомолкы тәнг, йаләтдон мазуркумат сәвәл пуаш лиэш, —маньы.

Ти шайәш Плагя пиш когонок сусу лин колтышат:

—Кынам вара мйньбйм тишәц сөсәмок лыктыда? —манын йадылдал колтыш.

—Бндә шукәш агыл... Скоры...

Плагя больнйцйштй пүлә киәнәт, вәс шанымашвлә пыток әптйртәш тйнгальвэй.

Малан колхознагбйцшй моло иктәт ак толәп вәл?.. Колю иктәт шачалтышы моло укә?... Ольош молоат мондән, тамә?... Пәшәштй моло кыцә кәә вәл?

Ти шанымашвләштѣм сәстрагѣцѣт Плагѣ шуку рѣдѣ йадыштын дѣ тѣдѣжѣ нѣмат кѣлѣсѣдѣ.

Икѣнѣ ирок, сѣдѣрѣштѣ кѣчѣ йалвлѣ мадмашвлѣм анчѣн кимѣ лошток Плагѣ тидѣмок шанѣн киѣ ылыы дѣ, сѣстра пырышат, пышкыды йукшыдон:

—Плагѣ ат амалы?—йады.

—Агым.

—Тѣнѣбѣм „жѣнѣхѣт“ ужаш толын, манын шутѣам ѣштѣлтѣальѣ.

—Маганѣы? Мам алталѣт,—манын Плагѣ тамам шаналтѣн колтыш дѣ упѣм тѣрлѣш тѣнѣальѣ.

Изиш лимѣкѣ, сѣстра сагаок ош халатанок сѣмѣрѣк пѣургѣ пырыш. Пырышы едѣмѣн мардѣжѣш, айарѣш йылѣн шѣцшѣ цѣбрѣжѣм, кыйыр упшѣм, лачака шѣргѣ мыныжым, тѣрнѣрѣжѣм, шим сѣнзѣ халан пѣургѣм Плагѣ анчал шѣндѣшѣт тидѣ „помполит“ ылѣш манмы шаналтымаш вуйышкыжы тѣрѣк пырыш. Пырыш пѣургѣжѣ, пѣкѣнѣм нѣльѣт, нѣма шѣклѣнѣдѣок койка сага шѣнзѣт, Плагѣгѣц тѣрѣк йады:

—Василѣйѣва тѣн, кыцѣ ѣлѣт? Йѣлѣтшѣ маганѣы? Раскыды йукшыдон помполит манѣы.

—Нѣмат ам пѣлѣ, нинѣвлѣгѣц йадмыла,—манын Плагѣ сѣстра докыла кидтон анчыктыш.

Ти шайам колын колтышат, сѣстра тамалан ѣнѣт, палаткыгѣц лѣктѣн кѣш.

—Здоровѣтшѣ маганѣы вара?

—Тѣрлѣнѣш тѣнѣлѣнѣм. Шукѣш агыл, тишѣц лыктыт...

—Ик 'лу кѣчѣштѣ лыкташ лиѣш манын врач поѣа доко.

—Ижѣ лу кѣчѣ киктѣш сѣрѣт, ак мыскылѣп вара? Колю тинѣрѣ киктѣт?

—Манѣ... Ик ѣрнѣштѣ йалѣтгѣц кѣрѣм, гипсѣм кѣдѣрѣш сѣрѣт.

—Ой-ой эчѣ, кынары кимѣлѣ!

—Шукыжым киѣнѣт гѣнѣбѣ, тинѣрѣкшѣм тырхаш лиѣш.

—Мѣнмѣн колхозышкыла моло митѣлат моло, кимѣ гишѣн вараат шайышташ лиѣш.

—Миѣнѣм.

—Мам моло, вара ѣштѣкѣлѣт?

—Шудым, викѣм погѣн нѣлѣнѣт. Иргодым ѣль вѣс иргодым ыржамат тѣрѣт пѣтѣрѣт.

—Мам вара шайыштат?! Ма пиш йѣлѣ, послѣйѣдѣск погат?

—Нѣмат йѣлѣ агыл. Тѣлѣт вѣлѣтѣнѣ чучѣш. Тѣнѣ ыржа пиш йажо. Тамдѣн колхозыштыда йажон ровотайымы нырвлѣштѣжѣ гѣктаргѣц 24 цѣнтнѣрѣм нѣлѣт вѣкѣт.

—Тѣвѣ вѣт, шукѣрдѣт агыл, ыржа ыжаргѣк ылыы... Шутѣт вѣлѣ вѣкѣт, колю кѣзѣт ыржам тѣрѣдѣт?

—Йажо шутѣа! 22 кѣчѣ больнѣицѣштѣ кимѣштѣт 6 гѣнѣ толынам, тагачы вѣлѣ пыртѣнѣт...

Тинѣрѣ шотым Плагѣ колын колтышат, „лачок шуку киѣнѣмѣш“—манын, ѣшкѣ турѣшѣжѣ шаналталы Помполит тамам тумайальѣт:

—Вѣц кѣчѣ шамтѣ киѣнѣт вѣт, йалѣтгѣц вѣр пиш когон йогѣн... Сѣдон ѣнѣрѣлѣтѣн колтѣнѣт... Шайланѣнѣт моло, врачвлѣ манѣт доко.

—Шуку киѣн колтѣнѣм вѣт?!

—Нѣичѣво, ѣндѣ шукѣш агыл, лѣктѣт.

—Тиок мондѣн шуѣм... Мѣнмѣн колхозыштына олмаву пыдыртышвлѣм монѣт вѣл? Тѣвѣш, икѣнѣ токѣт миѣнѣм ылыы. Ѧшѣндѣрѣт?

—Тидѣм вѣлѣ агыл. Монымат шуку лѣвѣврѣм колхозыштыда момѣ. МТС политѣтдѣл начальнѣык колхозыштыда ѣшкѣ вѣц кѣчѣ ѣлѣн. Мѣнѣт ѣлѣнок ѣлѣнѣм.

—Вара, монда?

—Монна. Мѣнѣ шанымаштѣм, цилѣ самынѣвлѣ ѣштѣмѣштѣк тѣ, комсомолѣцвлѣ, вуйнамат ылыда. Пѣшѣдѣ кѣзѣт йактѣ нѣмалан йардымыла кѣйѣн. Бригадывлѣ йѣдѣ комсомолѣцвлѣм шагалтѣн мыштыдѣлда. Воспитѣтѣйлнѣй пѣшѣдѣ чѣдѣ ылын. Орѣлымаштѣт прѣмой ылтѣ. Цѣцымашдамат тѣр корныдон полнѣй колтѣн кѣртѣлда.

—„Мѣнѣм ырѣсѣшѣк йѣри толтѣ вѣл?“—манын, Плагѣ ѣшкѣ турѣшѣжѣ шаналталы.

Ти шанымашым пѣлѣмѣ ганѣок, помполит поѣа:

—Плагѣ, тѣнѣбѣ ит шѣдѣшкѣ, ситѣдѣмѣшвлѣм тѣрѣк шайышташ мѣнѣн овуѣа ылѣш. Тамдѣн колхозыштыда пиш йажон пѣшѣм шѣндѣш линѣжѣ. Сила шуку „идѣѣальнѣй“ комсомол органѣзациям ѣштѣш лиѣш.. Сѣнзѣ анзылнѣыдаок врѣдѣтѣльѣски пѣшѣвлѣ кѣн миѣнѣт гѣнѣнѣт, тѣ нѣмат ужтѣлда.

—Врѣдѣтѣльѣски пѣшѣвлѣ, манат?

— Коньёшнй врёдятьэльски пашавля... Нальшаш тэвэ Савикан Танвилан Льизам,—драмстудьшты тидь тымёнъэш, манын, биньёнэн шьиндэндя ылын. Анчат гынъы, йак-пэлэк тымёнъённэт, анзылиок драмстудьшты карагын, кьизьшты гынъ Хазанышты йывырт ылшы контррэволюционный органьзацияшты шалган.

— Анчок, а-а?

— Вот и ачы! Тя лачокшым гынъы анчэн мыштэн кертлда. Колхозвлэм коргьгыц доктылаш Льизукэдьм йори колтёнйт ылын. Йара эчэ вэрэмашты кычэн поспейёнйт, ньигышкат шьйлэн поспейьдэ. Льизуккыц пасна, молымат кычёнйт, цилан кулак йыхвлэ, мэланнэ йардымы тошты годшы эдем тьётывля ылыныт...

Ти шайаэш сестра пырышат:

— Большы шьинзаш акли, врач ак шудь,—маньы.

Ти шайаэш Плагя цилэ лудьн колтыш вак. Шукёршэн шумь вашт иктыдонат кытырыдэйт, сестралан:

— Изиш вэлэ шьинзэжьш, ньимат шайышт шьинэ шокты,—манын сарвалал колтыш.

— Ситя, большы акли, эчэ вэсканэ толешат, кытыредя,—сестра маньылдалыт, помполитлан:—Ситя, лэктэ ат керт,—попалтыш.

— Йьирвэш дысциплинэ лишашлык, кэаш попаза, ньимат бьштэш акли, маньат, тьдй Плагилан кидьм пуш дэ:—цэвэр, тьрлань,—манын покэнгыц кьиньблэш тьнгальбь.

Тидьм ужын колтэн, Плагин сьинзавьдэйт толын колтыш дэ, помполитдон эчэйт кытырынажьбь ылат:

— Сады пыдыртышывля гишан шайышташ сьорьшыц вэт?—йады.

— Акли, кэмблэ, нэ политотдьял газетнам лучи лыдылдал. Тидь гишан тишты моат,—манын помполит газетым вьктэлтэн пуш. Тишаккок кьшанжьгыц кьнигам лыктат, Плагя докок вьктэлтэш дэ,—тидьмат обэзэтьблнэ лыдын лэк манын пуш.

— Эчэ магань увэрвлэ моло улы?—манын Плагя йады.

— Кого увэрвлэ улы. Шукы. Цилэжьмок шайышт шокташат акли. Лэктэтят, бьшкэок ужат йок. Колхозыштыш комсомол комитьэтештэ сэкрэтэрим тьнньым бьштэш сьорэнэ... тьрланок, йьблэрэк... Тидь гишан

йориок тэвэш шайышташат толынам. Ну, бьндэ шукэш агыл, тишэц лэктят, полный бьнъанаш лиэш... Сэкрэтэр гынъ, пишок йажо лиэт... Цэвэр...

Шайышт, шайышток сестра паштэк помполит лэктын кэш.

— „Сэкрэтэрэш“ мьнньым? Магань сэкрэтэрэ вара мьнньбь лиэм... Пальмашэмат ак сить. Тидь пиш кого паша вэт, шугья агыл... Вэс шамак лач тумайал мимькьбь гынъ, Ольош дэ мол комсомолэцвлэ ылыт. Политотдьялгыц палшэн шалгымыкы гынъ, паша шьндэш линэжат вэкат...

Шаналтэтят, маганьы политотдьял ровотньыквлэ ылыт. Пашашты моло вара укэ, йасы докат толаш тэвэ йарсат, дэ молы пашамат эчэ бьштэн шоктат... Пашам бьштэш тьнгальмьблэ гынъят, ниньгыц пашам бьштэш тымёнъмьблэ... Сэкрэтэрэшок бьштэн шоктат гынъ, прават ниньблэок ровотайаш тьнгальмь!.. Мам тидьвлэм шанэн кьем вара? Помполит кодымы газетым йори анчалшаш,—манын Плагя газетым анчаш тьнгальбь.

Пьитэрлиш страньштышток кого буквавладон сирьмьбь сьинзэрэжьшкьбь кэрьблты:

КОЛХОЗНЬЫКВЛЭ, КОЛХОЗВЛАДАМ КЛАСС ЛО ТЫШМАНВЛАГЫЦ ПЫТ ПЭРЭГЫДА.

КУЛАК ПИШ ЙОЙ ЫЛЭШ, КОЛХОЗЫМ КОРГЫГЫЦ ШАЛАТБИНЭЖБЬ.

Колхозым коргьгыц шалаташ цацымашеш кулаквлэм суйьмы.

— Тидь статьян льмжьбь,—пакыла йори лыдшаш,—манын Плагя шаналталыт, пакыла лыдаш тьнгальбь.

„Тилошты, „Социализм“ колхозышты, колхозым шалаташ, льявьбьртэш, локтылаш цацышывлэм вьйездной суд суйыш. Кулаквлэ—Савикан Танвилэ, Хьдьоркан Макси дэ тошты офицер—Сидьр Иван сут анзылнэ отвэт пуаш шагалыныт. Пролетариатын суд анзылны ниньбьн врёдятьэльски пашавляшты цилэ кайэвьбь. Колхоз киндьм ниньбь топлот шолыштыныт. Ныр пашавлэм йори худан ровотайёнйт. Колхозын токо кушкаш цацышы садым ниньбь локтыл, тодын кодёнйт...

Тишак Плаги шагалаал колтыш да:

— Тэвэш врэдытьбйлэтвлä күвлä ылыныт. Нини ылыт манын атат шаналты, ма анзылынынок каштыныт, „пашам“ бштэнйт, — манын тиди тумайалы да пакыла лыдаш тингальби.

— „Колхозын имниввлälän отравым пукшэн колтэн, колхозым шывшы силадэ кодынштби ылын. Имниввлälän отравым аныт пукшенат колтат ылын да, комсомолэввлä Фэодоров Сьмион, Васильева Плаги да—Удалов Ольшот ытарэнйт. Сьмион „краулым“ саслаш тингальбнät, тишкби Плаги кыргыж толын; ниним когоньшты-мат врэдытьбйлвлä шушуртэнйт гиньät, соикток „краулым“ саслэнйт. Вара, Удалов пичäлдон кыргыж толынат, молы колхозныквлäдон иквэрэш врэдытьбйлвлäm кычэнйт“.

— Ой-ой, тэвэш, йэлаэдим ижи пäläш цаклымыла чучам, — манын Плаги газетим пакыла анчаш тингальби.

— „Савикан Таньилäm, Хөдөркан Максим да Сидьр Иваным лу иэш концентрационный лагырышкы колташ, нинин цилä имуществым конфискуйаш, колхозлан убиткби бштимашьштбим цилä нинигиц кычäl лыкташ суд суйэн.

Ти йэладонок Савикан Таньилän бдбьржät Лызук ушнэн шалгэнät, тидät арестуйымы. Тиди гишан следстви пакыла видäлтэш.

Газетштби молывлämät Плаги анчал кешät, газетим йажон лык тодын шындышт, кыпцбик лывакби пиштбш. Газетштби лыдмывлäштбим эчэ вэс пачаш лыдын лäктät, помполит пумы кныгäm кычыш да, лэвашьштбш сирбимаш „Шолхов. Поднятая целина“ сьнзäражбшкби төрөк кэрбäтби.

— Колхоз пашä бштимаштби ти кныгä урок маныт. Колхоз бштбимь, пингэдэмдбимй урокым тымөнь лäктäш вэрэштэш, — манын пйтäрлиш страньибгбцок лыдаш тингальби.

Кныгä лыдмы лошты, пälбидөк, иктби, вэсби паштөк кым кэчби эртэн кэш.

— Чортвлäm луаш суйаш кэлэш ылын, лыдмы логбцок шанымаш тагбцэ аныт лäктын кешät, лыдын лäкмбжбим цилä вэс пачаш Плаги шанэн лäктät, — „Магань слөпöй ылына. Тидбвлäm ма анзылынынок бш-

тблбнбйт гиньät, ужтэлнä вэт, — манын, ольэн попалтыш.

Кныгäm лыдын пйтäрбмбкби, вэс кэчэш Ольшот, больньибшкби толы. Кбшänэш йывырт пыртымы вишнопкадон бнгбжбим Ольшот пукшаш тингальби. Кбцкбим качмы лошток Плаги:

— Магань увэрвлä улы, шайышт. Ато сэйчас поктэн колтат, — маньы.

— Увэрвлä шуку улы. Кышэц тингальмблä аныт?

— Сады пыдртэн кодышывлä кү ылыт, эдэмвлäштбим пälэм, пэрвижи нини кү ылыныт, тиньби пälэт...

— Судышты вэлэ пälэнäm. Солаштына пэрви кү кыцэ блен, кыцэ вара пälэм. Тинь постолэток рэволюци лошты вэлэ шачынам вэт.

Нини күвлä вара ылыныт, шайыштыма.

— Максижбн пэрви кудывичбшштбжб суртвлä йбьр ылыныт. Вакшбим урдэн. Шуку волькшы ылын. Имнивмок вбзббтбим урдэн. Ровотныквлäштби ылын... Рэволюци лошты тидбвлäm цилä выжалэн колтэн. Колхозым йори шäläташ вэлэ колхозышкыжат пырэн. Хөдөркан Максижби эргбжбим Сьмионжымат комсомолышкы йори пыртэн ылын да, Сьмион вашток лачокымшы комсомолэц лиаш цацэн... Äтбжб кулак ылын гäвбät, тиди кулаквлä паштөк кэтэ. Савикан Таньилäжät, шбьргбвлäштби тьälänвлäm моло нälбнät, ровочыйвлäm тäрлэн ровотайыктэн ылын. Тидбн ровотныквлäжби лу-луцкы ылын...

Колхозышты коктынат ашкыл йбдөк тупынь пашäвлäm вэлэ бштблбнбйт. Нинблän тупынь пашä бшташьжб правлөнбштби шбнзбшбш тошты офицэр Сидьр Иван палшэн... Имэштби колхозыштына бригадьир прамой ылтэät пашä кэчбвлäm цилä тидб сирэн. Савикан Таньилälän 290 трудодөнбим сирэн, Хөдөркан Максилän—231...

Судышты кулак цбьрэштбим кымытынат йажонөк анчыктэвби. Савикан Таньилäжб тэвэ кыцэ попыш: „Тэгөнб блбмаш лиэш манын мбнь омыньэшат ужтэлам. Ровотныкышты киэн кашшывлä, золотой роты цуца кбзбйт вуйлалтышы лин шбнз бнбйт... Анчалдä, йä, Митрин Льэксем—колхоз вуйлалтышым, тидби пэрви кү

ылы? Солаштына послэднбый эдем. Тэвлэ йбидэ пристинвлэштбй, заводвлэштбй ровотныкышты киэн каштын ылыы... Кбйзбйт — колхоз вуйлалтышы. Коммунист... Мбйлэм тидбйн шайавлэм колыштмыла. Кыцэ вара мбнббй тидбйн шайавлэм колышт кэрдэм?.. Ныгынамаат колышт ам кэрт, — маньы.

— Кэлтбймаш, — бйшкэ турэшбйжок Плагин шайа лэктбйн кэш.

— Сады пыдыртымыжымат Хөдөркән Макси цилэ судышты шайышт пуш: „Халык амалэн кэмэшкбй, — манэш — әрвэ кудышты, пэл литбйр әракәм йүнэ. Мбндбйр жэрэ пәлдбйрнәш тбйгәлмбй годым, Таньиләдон кбнбйлнәят, йбидбйм мычкы ашкәднә... Ампицбйгбц ләкнәят, садышкы кэшнә. Оролы улы машанәннә, коктынат лүдбйн колтәннә. Садывичбй тбйрбйштбй шуқыракөк йук шактымым вычэн кишнә. Вара, пичбйшкбй пырышнаат, цилэ шбйдбйнәм шөрәш токо ушымы олмавувләм шукуым тодын кодышна. Олмавувлә толмы лошток кого йур пырыш...“

— Колхоз киндбйвлә шолыштмым, йнә-йбйрәнвләм йори худан ровотайымым ти кок кулак цилә шайыштәвбй. Сидбйр Иван вәлэ, мыкырицә ганьы, цбйтбйрәнок шбйнзбйш, — маньят, Ольош шайышташ пырахал колтыш.

— Намыстымвлә, йәлгбйцәт ак намысланәп виднбй, цилә попат!

— Мбнббй судышты шбйнзбймәм го-дымжат, нинбйм тамамок бйштән шунәм ылы. Цилә шайаштым мыскылымыла шайыштыт вәт, сволычвлә!

— Ну, ти гишән ситә, бндэ мә коктын кбйчәлмбнә цилә вбйлкбй ләктбйн. Эчэ магань увәрвлә улы?

— Тбйгә гбйн, йара мол увәрвләм шайыштам. Митрин Ләксәнәм тымәнбәш колтат, прәдсәдәтбйлгбйц карандәнбйт. Пәлбймашыжбй чбйдбй, маньит.

— Прәдсәдәтбйлжбйм күм биньә айырәнбйт?

— Мбнббйм, — сәдбйрәшкбй анчән, изирәк йукдон Ольош кәләсбйш, тишәкок вуйым лүктәл шбйндбйш дә, — МТС подитотдбәл начальнык погыны-машты айырыктән кодыш... Бйштәвбй. Йәламат прнбймайәнәм.

— Ну, тбйгә гбйн, Ольош, мотри, пыт кычы... сбйнзә анзылнок кулак-

влә тупынь пәшә бйштбймвләм ит колты... Да-а, сбйнзә анзылнок ылышы нинбйн врәдбйтәлствбйштбйм кыцэ ужтәлна? Мбйн өрәм вәлэ.

— Итәт попы. Намыс. Трупкам монна гбйнбәт, вуйнаматанвлә укэ. Пәлэт, Плаги, пишок иягьәрәснбй вәт. Савикән Таньиләм милиционбйрәвлә нә-нгәш тбйгәлбйнбйт дә, тидбй совсәмок вәс статбян трупкадон шывшәш. Трупка пәрви со тидбйн каклыака чывыкан ылыы, кбйзбйт төр чывыкан, трупкажат урак ыләш. Ашбйндәрән мишбйм молынамшы гань трупка тидбйн агыл.

— Самынь бйштбймәшәш тымәнббйнә...

— Да-а, анзыкыла ти самыньвлә-әш йажон, лач прамой комсомоләц ылымылаок тымәнбәш попаза.. Э-э-э, тискат кәләсәш мондәм. Мәнмән колхозыштына парторг бндэ улы. Подитотдбәл колтән. Лубимов Ләксә. Когон йажо эдем. Пәшә бйштәш когон палша.

— Тбйгә гбйн, мбйн тиштбй кимәм гач пиш кого вәштәлгыш колхозыштына линбйш.

— Ләкмбйкәтшбй гбйн эчәят кого вәштәлгышым бйштәнә. Топшты солан кодшыжымат цилә важгбйцөк кбйрбйн лыктын шуәнә... Толшаш ин колхозәшнә кого клубым стройәнә. Клуб сагаөк дбәйтәслы, столовбй, пәкарнылы ләш. Клубым бйштәш колхозын планышкы пыртымы. Клуб йбйржбй пәләдбйшвләм йажогбйцәт йажовләм, тотлыгбйцәт тотлы пышанвләм шбйндән шбйндәнә... шбйжбйгбйцөк блицә мычкы пүшәнгбйвләм шбйндән шбйндәнә. Проста пүшәнгбйвләм агыл. Олмавувләм дә молымат кбйцкбй кандышвләм. Кушмыкышты, шошым, цилә колхозна пәләдбйш лошты лин шбйнзәш... Кого сәдәшнә ик лыкышты пчәльнббйкбйм бйштәнә. Мбнббй 5 улям нәләш линәм. Мүкшвлә пәләдбйшвләштбй мбйм погаш тбйгәлбйт... Улан колхозныквлә вәрәмәм пиш йажон, вәсәлән, куштылгын ровотайән, кәнән әртәрәш тбйгәлбйт.

— Ольош, колхоз прәдсәдәтбйл ылат гбйнбәт, тбйнббй фантазөрөк кодынәт. Пиш шуку шанәт.

— Ти шанымашыжым бйштәмок, тбйнбәт бйштәт, цилән бйштәнә. Тәхәнбйлбймәшбйм бйштәшнәжбй цилә вәт мә кидбйштбйнә. Цилә бйшкәөк бйштән кәр-

дѣннэ вэт. Иргодшы Ылѣмѣш гишѣн малан тумайымыла агыл?.. Колхоз солавлѣм Ыштѣмѣи гишѣнѣт мѣнѣи со тумайѣн каштам. Колхозныыквлѣн пѣртвлѣмѣт, кудвичѣвлѣштѣмѣт тѣнгѣ кодаш анзыкыжым акли. Солашты, колхоз кѣрѣк лижѣи гынѣѣт, ма вара сѣинзѣшкѣи тѣрѣк кѣрѣлтѣш? Ик пѣрт—изи, вѣсѣи—кого, кымшы—тѣрѣнѣи кѣн колтѣн, нѣлѣмшѣижѣи—капкажат укѣ. Сарайвлѣ, кѣлѣтвлѣ, кудывлѣ кыцѣшон шѣинзѣн кѣѣт. Олым лѣвѣшвлѣ, мардѣж лѣлѣн шѣиндѣмѣи ганѣок шѣинзѣт... Анзыкыжым колхоз сола тѣгѣнѣи лин ак кѣрт. Соты, ирѣ пѣртвлѣм, шѣртѣидон шывышыл шѣиндѣим ганѣи, ик рѣдѣш, ик пландон колхоз пѣртвлѣм стройымыла. Цилѣ пѣрткутанышток изи пичѣи лишѣшлык, пичѣшѣжѣи пѣлѣдѣшвлѣм, кѣцкѣи пѣшѣнѣвлѣм шѣиндѣн шѣиндѣмѣилѣ. Страмайѣн шѣинзѣшѣи пѣлѣ шѣшѣи уты стройкавлѣм тошты сола сѣмѣнѣок нѣлѣн шумыла.

— Пурым, Ольош, шанѣт. Ылѣнѣ гѣнѣи, Ыштѣнѣи.

— Манѣѣ, Ыштѣнѣи. Сѣмионна вѣлѣ Ындѣ нѣимат тидѣим Ыштѣн ак кѣрт.

— Малан ак кѣрт?

— Колѣн.

— Сѣмион колѣ-ѣ-ѣн?! Колѣи?—Плаги лѣдѣшѣин йадылдал колтыш.

— Колѣн. Ыжѣл. Пиш пѣшѣи Ыштѣш мастар ылы. Нѣимаганѣ пѣшѣгѣицѣѣт отказыдѣ.

— Кыцѣ вара колѣн?

— Тѣнѣи шѣшѣргѣмѣт вадок, Сидѣир Иван рицѣкдон вуйгѣиц пѣрѣн колтѣнѣт, вуй вимжѣи тѣрѣвѣнѣн. Хала больнѣицѣшѣтѣи кым кѣчѣи киктѣнѣтѣт, нѣимат Ыштѣн кѣртѣлыт. Вара Хаза-нышкы колтѣнѣт. Тѣрлѣн кѣртѣлыт, ородышкы кѣнок колѣн.

— Ыжѣл, Сѣмион, Сѣмион...

— Тѣхѣнѣ йѣла. Колымыкыжы больнѣицѣгѣицѣ комсомолѣцѣ билѣтшѣим колтѣнѣтѣт, билѣт лоштыжы тѣвѣ тѣгѣнѣи пумагам сирѣн йѣмдѣилѣн ылын доко,—манѣи, Ольош кѣшѣанжѣигѣицѣ изи пумага лаштыкым Плагилѣн пуш.

Плаги пумагам кычышат, тидѣим лыдын лѣктѣи.

„Комсомолѣцѣ тѣнгѣлѣ, Плаги, Ольош дѣ молат. Мѣнѣиѣн вуй пиш каршта, вуйвим вѣкѣт тѣрѣвѣнѣн. Тѣрлѣнѣн ам кѣрт вѣкѣт. Колѣм гѣнѣѣт, комсомолѣцѣшѣок шотлыда, кулакѣргѣш, нѣималан йардымашѣш идѣи пиштѣи. Имнѣи сарайым оролымы вадны отравы пукшаш толтѣлыт ылгѣцѣи, цилѣ шайышт пуаш сѣрѣм ылы... Атьѣмѣн тайымы шижѣи, шѣртнѣижѣи улы, кѣчѣл мода дѣ казнашкы пуда... Ой пиш йасы, большы ам сирѣи. Цѣвѣр.

Комсомолѣцѣ Сѣмион.

Плаги тидѣим лыдын лѣктѣи дѣ:

— Вот кѣлтѣмѣш кулаквлѣ, колхозым шѣлѣтѣш, пыдыртышашланѣн Ышкѣ тѣѣтѣшѣтѣт Ыжѣл агыл. Ышкѣ тѣѣтѣшѣтѣим пуштыныт вѣт... Ну, тишѣѣ лѣктѣшѣм вѣлѣ йасы, силаѣм, уатѣм кѣртмѣи сѣмѣнѣи, цилѣ вѣрѣок пѣит класло тышмандон кѣрѣдѣлѣш тѣнгѣлѣм... Нинѣдон изиш вѣлѣ пурѣмѣйок, нинѣи Ышкѣ шанѣмашыштым Ыштѣш тѣнгѣлѣит. Нинѣдон нѣигѣинамат ам пурѣм.

— Эчѣ вот ма Плаги-и, вѣс пачаш ушым слмавувлѣ лу нѣрѣи вѣлѣ кошкѣнѣт вѣт, молыжы цилѣ Ылѣжѣинѣт.

— Тѣхѣнѣ садовнѣык лимѣкѣи...

Ти шайѣѣш палатка амаса пачылтат, врач дон сѣстра пѣрѣвѣи. Сѣстражы Ольошлан:

— Ситѣи виднѣи, лѣктѣи ат кѣрт,—кѣлѣсѣлѣи.

— Польшым кушталтѣн пуаш Василийѣван йалым тагачы шѣтѣнѣи,—манѣи врачшы шѣтѣам Ыштѣн привайалы.

Ольош тѣрѣвѣнѣимѣи Плаги ужын колтышат врачлан:

— Кнѣигѣм пуалалаш лиѣш?—йады.

— Пожалысты,—врач Ыштѣлѣлѣѣт,—Плаги Ольошлан:

— Нѣ, колхознѣи прѣдсѣдѣтѣил, мѣнѣи тишѣѣ лѣкмѣшкѣм колхоз пинѣидѣмдѣим урокым тымѣнѣи лѣк дѣ экзаменыым пѣшѣштѣи кычы,—манѣи, Шолоховын „Поднятая целина“-м вѣктѣлтѣн пушат:—цѣвѣр—манѣи.

— Цѣвѣр!—манѣят Ольошат лѣктѣи кѣш.

Н. И-в.

Токо сирәш тӱнгәлшӱвлән

Мәнмән угыц сирәш тӱнгәлшӱвләнә пүлән ылыт. Нинбӱ лошты сирән кәртшӱвләәт улы дә, кыдыштын политичәски пәлбәмәшбӱштӱ ак ситӱ, кыдыжы сирбӱмәш тӱхнникбӱм ак пәләп. Шукыжынок тымәнмәшбӱштӱ чбӱдӱ. Сәдӱндонок шуку сирбӱмвләжок журналышкы колташ йарыдымвлә ылыт.

Пӱтәриок лыдышвләм сирбӱшвлә гишән—поэтвлә гишән—кытырәнә.

Нәлшәш И. Кимовым. Ти сәмбӱрӱк, токо сирәш тӱнгәлшӱ поэт сирән кәртнәжбӱ. Пүлә лыдышвләжок сәмәш толыт, тӱхнникбӱ сәмбӱнхәт кынан ылыт. Тәвәш, „Нәзәр Макси“ поэмьыгыц икманьар лаштыкым нәлбӱн анчышаш. Ти поэмы тәнгә тӱнгәләлтәш:

Макси пәрви ылышбӱц,
Шужән колаш цацышыц.
Тӱнбӱш шуку парвалән
Ныр мыч каштыц шагалән.

Шошым. Ӱдәш вәрәмә,
Максин Ӱдәш кәмбӱлә.
Кбӱләт кӱргбӱм анжалы,
„Вырлыкы укә“—шаналы—

„Кышты бӱндә момыла,
Кү вәл пуа вырлыкым?...
Ӱдәш акли... Кодымла.“—
Шанән шалга сылыкын.

Кбӱләт сага шагалын,
Макси тәнгә шаналын:
„Зәмльәм тәрәш пумыла,
Пәтӱр нәләш Ӱдбӱмлә...“

Ти нәзәр сола мары Макси кулак Пәтӱр докы киндӱм кӱсләш кәә. Тӱдбӱжбӱ әнгәм тәрәш нәлбӱлә вәләр вырлыкым пуа... Кулак ышан. Тәрәш нәлбӱш ныржым Максиләннок ровотайыкта. Макси Пәтӱр доны пүлә ровотайа, мәрцән ылә... Вара, шбӱжбӱм, тәл шошаш годым, Максин әргбӱжбӱ — Васи — Красный армигыц толәш. Тидӱ сола бӱлбӱмәшбӱм парты аждбӱм у корвышкыла виктәрәш тӱнгәләш. Со-

лашбӱштӱ колхозым органьизуйа. Пәтӱрбӱм раскулачывайат, кого томажым колхозлан пуат...

Кимов поэмьыжбӱм тәнгәлә кашарта:

Максин тәнә киндӱжбӱ
Кбӱләт цуцок опыты,
Шукәш шоәш пӱрцбӱжбӱ,
Макси тәнгә бӱлбӱжбӱ.

Колхозышкы пырымдон
Макси анцык ташкалы,
Тидӱ угыц бӱлбӱшбӱм
Бӱштән шбӱндбӱш—анжалок.

Парты видән шалгымдон
Макси бӱләш тӱнгәлбӱш...

Поэмьы тӱхнникбӱ шоттонжы йаралла сирбӱмбӱ гбӱнхәт, тбӱштәкән самыньвлә улы.

Пӱтәриш ситбӱдбӱмәш. Вәт Макси әнгәжбӱм тәрәш пумыжы годым (тбӱдбӱжбӱ иктә 1928-29 ин ылын) әнгәм тәрәш (арәндәш) пуаш акли ылын: тбӱ гишән йори закон улы. Сәдӱндонок Кимовын поэмьыштӱш фактвлә искусствәннийвлә ылыт, лачокымшывлә агыләп.

Вәс ситбӱдбӱмәш. Поэмьым кужын шывшын. Иктә пәлжбӱ нәрбӱм кбӱтбӱкәмдәш лиәш ылын.

Кымшы ситбӱдбӱмәш. Солашты классовый кбӱрәдәлмәшбӱм анчыктымы агыл. Партын, ровочый классын органьизуйымаш рольышты солашты махань ылым гишән нымат кәләсбӱмбӱ агыл.

Нбӱлбӱмшбӱ ситбӱдбӱмәш. Поэмьыштӱ анчыктым солаштыжы цилә әдәмжбӱ вуйта кымыт вәләр: Макси, Пәтӱр, Васи. Мольым иктбӱмәт мә ана уж. Ти әдәмвлә сола бӱлбӱмәштон, район бӱлбӱмәштон ак ушаналтәп вуйта. Район бӱлбӱмәш совсәмок пасна ылыт, воздухышты кәчәт.

Сирбӱм годым цилә вәцбӱнок анжыкташ кәләш. Вәт солашты коммуниствләәт, комсомольцывләәт, активист-

вләйт улы ылыт, подкулачниквләйт, лин кәрдыт. Макси әгәжым кулаклан тәрәш пумы жәпбн мол солавләштб колхозвлә лиәлтбнбт. Тидбм мондаш әкли. Тбнгәлә гбнь, Макси бләбм солаштат колхозым бштбм гишән собраньывлә линбт дә эчә икәнә вәлә агыл, таманбар гәнәк әнбәт погынәнбт. Тбнгәлә ылымыжы годым Макси малын вара лбмбнок кулак докы кәйән, колхоз бштбмәш вәрц шалгыдә, кбрәдәлтә? Лачокок йә: әргбжб армиштб ыләш, әтбәжб докы сирбмәшвләм сирә, тбдбм бләш тымта, колхозым бштәш шүдә (поэмбштб тидбвлә гишән нымат анчыктымы агыл гбньәт, тидбвлә литәжб ак кәртәп ылың). Максижб гбнь, мол вәрә нгыгышкат агыл, кулак докы тәрәк кәә. Бләбмәштб тәнгә лин ак кәрт. Лиәш гбньәт, тбдб тбпичный агыл.

Кимов И. сирән кәртнәжб. Сирбшашлык матбриалжым вәлә сирбмжб анцыл цилә сәмббнок тбшлән тымәнә ләктәш, шуку тымәнбәш, лыдаш, бләбмәшбм набльудайаш тбдблән кәләш.

Мольаров Е. С. тбнгәлшб поэтәт „Ударныйкбн йукушы“ поэмбм колтән. Ти поэмбштб Микитә лбмән тылык брвәзб гишән сирбмб. Тидб кулак донь батрак шотышты парвалән кушкын. Кого орлыкым ужын:

Сбнзәвбдбм
Лицә мычкәм
Кулак кәчбнь
Йоктарән.

Сбнзәм бштбн,
Тыгыр шокшәм
Кожан ганьым
Лач... бштән... —

манын Мольаров сирә. Пакуылажы труйыш халык власть вәрц кбрәдәлмәшбм поэт анжыкта, дә тбдбм сбнлб (образны) анжыктән пунәжб ылынат, кәртә. Поэмбштбжб утым шукуым пыртымы. Лыдышвләжб вәрән-вәрбштб акшаклат — ритм укә (мбнь рифмым ам попу, — лыдышвләм ритмдон сирбмб гбнь, рифмыдәәт колташ лиәш). Тидб Мольаровын пәлбмәш акситбжбм анчыкта ылмәш кәйәш. Поэмбжбн стройалтмәшжәт примитивный (пиш проста) ыләш. Сирән тидб

кәртнәжб. Поэмбштбжб сбнлбн сирбмб йажо вәрвләәт улы. Мольаровлан сбнлбн сирбмәш тбхнбкбм тымәнә пәлән шоаш кәләш. Тымәнбәш, тымәнбәш дә эчәәт тымәнбәш кәләш.

Кыды тбнгәлшб поэтшб гбнь (дә писатбльвләжәт) журналышкы пиш шуку сирән-сирән колтат. Ик конвәртәшәк иктә лу лыдышым моло шбшкбт. Анчәт гбнь, — тбнәр лыдышышты иктбжәт ак йәрәп. Тб лыдышвлә сирбшбжбм иктә вәрә ужын йадатат:

—Манбар вәрәмә кәждб лыдышым сирәнәт?—манатат, тбдб бшкбмжбм хвалымыла кәләсә:

—Ик вады кыт мычкышты, —манәш.

Кәждб лыдышым лу вады сирән ылгәцб пиш йажо линәжб, хвалбшәт линәжб. А ик вадышты лу лыдыш рәдб сирбмбкб нгыгынамат поэт лиәш әкли.

Швәт Максиәт шуку сирә редакцишкы шукуын колта дә тбдб гишән вәс сәмбнь кәләсбдә әкли. Пәрви анцыл и моло, сирән колтымы лыдышвләжбм кбзбтшбвлә дон тәрәштәрәтәт, кәйәш: тидб бшкбмжбн пәлымәшбжбм, лыдышвлә сирбмәш тбхнбкбжбм, культурыжым лүлтәш сәдок кбрәдәләш. Тәвәш, „Ныр оролы“ лыдышыжым анчал анчыжәш. Рифмән агыл гбньәт, тбдб худанок агыл сирбмб. Сирә:

Вады вәкб ныр покшалны
Изи мардәж сәриблтәш.

Ныр тбрбштб Әрхип шалга
Бржа мадмым анчаләш,
Шурны вблнб коә шалга, —
Кого тангыж машанәт.

„Коәштәлтоқ, коәштәлтоқ,
Колхоз шурны пайдаәш,
Тыр йыдышты йурәт толәш,
Вбкәт лыжгә вилдәләш.

У мүләндәм бндә шәрләт,
Йбрнә цилә колхоз ныр,
Шулыкан лин нырәм кушкат,
Туты пбрцбм тбнь шбндәт.

Цәвәр, тырын колхоз нырна
Кәчб айарәш вьльгыжалт,
Улан колхознбквлә лиәшнә
Колхоз нырна йажон куш“

Процок йажо. Лыдышат куштылгы, образностьтат улы. Изи ситѣдѣймаш-влӓ укѣ ылгӛдѣ, йарыкташат линӛжѣ. Ти ситѣдѣймашѣжѣ лыдмашток цак-лалтӛш:

Вады вѣкѣ ныр покшалны
Изи мардӛж сӓрнѣлтӛш.—
манын Швѣт Макси сирӓ. Пақылажы
тӛнгӛ манӛш:

Шурны вѣлнѣ коӛ шалга
Кого таңгыж машанӛт...

Лыдышым сирѣшѣ тиштѣ цаклыдӛ:
изи мардӛж годым ыржа шурны ак
коӛштӓлт. Тѣнӓм ыржа вуйвлӓ вӛлӛ
кавыжгӛ мадыт, икӓнӓ ик вѣкѣ кыма-
лыт. Ш-Максижѣ вѣт ӛчӛ кого таңгыж-
лаок коӛштӓлтмѣм сирӓ. Лачокшымок
гӓннӛ, тидѣ тѣнгӛлӓ ак лиӓлт.

ӛчӛ вӛсѣ пѣйыртка ситѣдѣймаш улы.
Лыдышлан „Ныр оролы“ лѣмѣм пу-
мы агыл ылгӛдѣ, Архип кӓ ылмым
цаклаш йасы. Ныр оролы ылмыжым,
тышманвлӓгӓц шурным пыт оролӛн

шалгымѣжым лыдышышты пӓлдѣртӓш
кӛлӛш ылын. Швѣт Макси поӛт лин
кӛрдӛш манын бӓннӓнӓлтӛш. Тидѣлӓ-
нӓт молвлӓ ганьок тымӛнвӓш, лыдыш-
влӓ сирѣмӓш тӛхнѣикѣм пыт пӓлӛн
шомаш вӛрд кӓрӛдӓлӓш, кырмӛдѣлӓш
кӛлӛш.

Мӓнмӓн пӓшӓштѣнӓ тидѣ худа.
Шуки сирѣшвлӓжѣмок мӓ, „Йакшар
знамѣ“ (ылшы „У сӓм“) журнал йѣр
цымырнышы Кырык-Мары писатьӛль-
влӓ, ужтӛлнаат, мӓ нинѣм анат пӓ-
лѣ. Нинѣ журнал рӛдакцишкѣ попал-
таш, кытыралаш, мам-шон йадаш
акат пырӛп. Алашкыжы нинѣ каштыт
ылнӛжѣ вѣт. Журналышкы колтымы
лыдышышты йара ӓль ак йары ылмыш-
ты гишӓн йадам ылнӛжѣ, попалтӛм
ылнӛжѣ. Тѣнӓм нинѣлӓн палшалта-
шат йажон линӛжѣ. Тишӛц пасна цилӓ
сирѣшѣвлӓлӓн кынам-тинӓм погы-
налаш, совӛщаньывлӓм бӓштӓш дӓ тѣш-
тѣ творчӛски вопросвлӓм обсуждайаш
кӛлнӛжѣ.

Уволн. Мароблита № 156

Тираж 500 экзмп.

2 1/2 печатн. листа 66000 зн. в п. л.

Формат 72×105

Члены редколлегии

Ширяев Ст., (Отв. редактор)
Игватѣев Н.,
Петухов В.,
Соснов П.,
Булат Ш.

Сдано в набор 18/III-35 г. Подписано к печати 17/IV-35 г.

Заказ № 930

Типография Горно-Марийского Из-ва, Козмодемьянск, ул. Ленина, 10.

ИНВ. № 16

Ц. 1935г

Акт № 21

Вкл. дн. 5.

УВЭРТАРЫМАШ

Кырык-Мары йылмыдон тэгэнь у кныгәвлә лыкмы ылыт:

Москвашты лыкмывлә:

1. В. СУЗЫ *) Шайыштмашвлә. М. Гв. 1934 . . . . . 65 к.
2. БОБРОВ Н. С. *) Лютчикын ылымашыжы. М. Гв. 1934 . . . . . 80 к.
3. ИГНАТЬЭВ НИК. *) Савик. М. Гв. 1934 . . . . . 80 к.
4. ЙАКОВЛЭВ А. С. *) Кого Йыл. М. Гв. 1934 . . . . . 75 к.
5. ФРИДМАН В. Г. *) Мадон зәмлә кычалтәш. Нар-
комтәжпром 1933 . . . . . 35 к.
6. БОЛОТЫН С., ВИНОГРАД О. В. *) Мәнмән гигант-
вләнә. НКТП. 1934 . . . . . 95 к.
7. ДЭВӘТКИН С. А. Кыцәлән кашташ йарал корным
ыштәймәлә. Трансиздат. 1934 . . . . . 50 к.
8. ШЭСТАКОВ Г. Н. Корны пәшән пиш когон
кәрәвләжы. Тр. изд. 1934 . . . . . 30 к.
9. Инж. КОРОЛЬОВ А. дә ПОНОФИДЫН Г. Со-
ла пожарвләдон кәрәдәлмәш. НКТП. . . . . 45 к.
10. АЛЭКСАНДРОВСКИЙ А. Пүшәй гишән идә
монды. НКТП . . . . . 45 к.
11. ТЭНКЭЛЬ И. Шыргыгыц прәнә лыкмы пәшәм кы-
цә йажоэмдәймәлә. НКТП. 1934 . . . . . 15 к.
12. ИЛЬМЭНЬОВ С. И., СЭМАНОВ П. К. Йылышы
йиш дә миньэрал йиш ныр
чышкыдәмдәшвлә. С/х-гиз. 1934 . . . . . 35 к.
13. ОГРЫЗКО И. *) Попвлә күлән служат вара. Гаиз. 1933 . . . . . 50 к.
14. " *) Рәлыгы киндәй шачышлан тышман
ыләш. Гаиз. 1934 . . . . . 45 к.
15. БИРҮЧОВ В. Г. *) Рәлыгы дә мәдъини. Гаиз. 1934 . . . . . 30 к.
16. " *) Кәпым, выргәмәм, пөрт көргым
ирәштәй урдыда. Мәдгиз. 1934 . . . . . 12 к.
17. " *) Тивләм пәйтәрәдә. Мәдгиз. 1933 . . . . . 12 к.
18. ЗУБКОВА Йә. В. *) Брүшной тиф. Мәдгиз. 1933 . . . . . 8 к.
19. МАШКОВИЧ Р. *) Трахом цөргыц кыцә ытлымла.
Мәдгиз. 1934 . . . . . 10 к.
20. МУСКАТ В. И. *) Йүшәшлык вәдәм кыцәлә ирәм
дә лүдәштәймәм урдымла. Мәдгиз. 1934 . . . . . 10 к.
21. ВОЛОДАРСКИЙ П. Солаштышы обществәнәй суд-
влә. 1934 . . . . . 22 к.
22. Э. д. ЭРВИЛЬИ. Историчәски вәрәмә йактәшәй бәрвә
зәйн билән кашмашыжы, Кырык-Ма-
ры Изд-вы. 1934 . . . . . 1 т.

*) Пәләктон анжыктымы кныгәвлә школышты тымәншәй бәрвәзәй-
влән ләдаш пиш йарал ылыт, мольвләжы когсаквлән.

Ти кныгәвләм Маргиз торгсәкторын магазиншты, киосквләшты
нәлдә.

1935 иэш

Мар. ж.

1-2а

„ЙАКШАР ЗНАМЫ-М“

СЫЛЫДА

ЖУРНАЛ тѳлзэш икәнә ләктәш. ЖУРНАЛЫН номырвлә йѳдэок политьикѳи, экономикѳи дә нау-кы гишән статьявләм пумы лиэш. Тишәц пасна романвлә, повэстввлә, шайыштмашвлә, лыдыш-влә, пйэсѳвлә, очэрквлә сирѳмѳи лит. Критикѳи дә библиографи гишән эртѳш ивлә годшыгыц шукым пумы лиэш.

ТОКО КУШШЫ ПИСАТЬЭЛЬВЛӘЛӘН ДӘ ПОЭТВЛӘЛӘН, номырвлә йѳдэок, пас-на лыквләм пумы лиэш. Ти лыквләштѳи токо сирѳшѳвлән произвэдъэкѳѳвләштѳим тѳшлән анжыктән пумы лиэш, кыцэлә си-рәш кэлэш дә мам сирәш кэлэш моло, тѳ-дѳвләмәт анжыктымы лиэш.

Туан йѳлмән ышкә журналтә иктәт кодшашлык агыл. Циләнок сылыда, лыдта.

ПӘЛДЫРТЫШ: кым тѳлзѳгыц чѳдѳи срәкәш сылы-машым ак нәләп.

ЖУРНАЛЫН АКШЫ:

Ик иэш . . . 9 тәгә.

Пәл иэш . . . 4 тәгә дә 50 к.

Кым тѳлзәш. 2 тәгә дә 25 к.

Журналым почтышты, почто-вѳй агәнтвлә гач, кнѳига мага-зинвләштѳи дә подпискѳим по-старышы йори агәнтвлә гач сылаш лиэш.

Кызыток сылыда!